İSTANBUL UNIVERSITY PRESS

TUDED 2025, 65 (3): 708–733

https://doi.org/10.26650/TUDED2025-1640576

Başvuru | Submitted 15.02.2025
Revizyon Talebi | Revision Requested 30.07.2025
Son Revizyon | Last Revision Received 31.07.2025
Kabul | Accepted 01.08.2025
Online Yayın | Published Online 02.10.2025

Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi
Journal of Turkish Language and Literature

Araştırma Makalesi | Research Article

Açık Erişim | Open Access

Müeyyed Cendî'nin Kasîde-i Lâmiyye'sine Abdülmecîd Sivâsî'nin Yazdığı Manzum Şerh

A Verse Commentary on Qasida al-Lamiyya of Muayyad al-Jandī by ʿAbd al-Majīd Sivasī

Ahmet Akdağ [1]

[1] Sinop Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Sinop, Türkiye

Öz Tasavvuf düşüncesinin Anadolu'daki temsilcilerinden Sadreddîn Konevî'nin talebelerinden olan Müeyyed Cendî'nin 171 beyitten müteşekkil olup din, ahlâk ve tasavvuf konularını ele aldığı "Kasîde-i Lâmiyye"si İslâmî edebiyatta önemli metinlerden birisi olarak kabul edilmektedir. Bu kaside üzerine yazılan ilk şerh, müellifin kendisi tarafından Acem diyarındaki dostlarının faydalanmaları amacıyla Farsça yazılmıştır. Kasideyle ilgili şimdilik tespit edilen tek Türkçe şerh ise Şeyhî mahlaslı Abdülmecîd Sivâsî'ye aittir. Abdülmecîd Sivâsî'nin şerhi manzum olup Princeton Üniversitesi Kütüphanesi İslami El Yazmaları Garett 418Y numarada kayıtlı mecmuanın 78b-106b sayfaları aralığındadır. Sivâsî'nin *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* vezniyle yazdığı şerhi toplam 781 beyitten oluşmaktadır. Bunlardan 772'si Cendî'nin 171 beyitlik kasidesinin tercüme ve şerhi, 9'u ise Cendî'nin kasidesinin sonuna şârih tarafından eklenen Arapça beytin tercüme ve şerhidir. Abdülmecîd Sivâsî'nin 9 Mayıs 1636 tarihinde tamamladığı *Şerhu Kasîde-i Lâmiyye*'si kaynak metnin muhtevasına bağlı kalan tasavvufî bir şerhtir. Seyr ü sülûk yolundaki tasavvuf yolcusuna nasihat görünümünde olan bu eser üzerine şimdiye kadar herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Çalışmamızda kasidenin sahibi Müeyyed Cendî ile şârihi Abdülmecîd Sivâsî hakkında kısaca bilgi verildikten sonra eserin mevcut nüshası tanıtılmış, aruz açısından değerlendirilmesi yapılmış, eserde izlenen şerh yöntemi üzerinde durulmuş ve eserin muhtevası bazı tasavvufi kavramlar bağlamında sunulmuştur.

Abstract Muayyad Jandī was a student of Sadr al-Din al-Qunawi, one of the representatives of Sufi thought in Anatolia. Jandī's Qasida al-Lamiyya, considered one of the important texts of Islamic literature, consists of 171 verses and deals with the themes of religion, morality, and Sufism. The first commentary on this qasida was written by Jandī himself. Jandī commented on his qasida in Persian so that his colleagues in Persia could benefit from it. The only Turkish commentary identified so far is by ʿAbd al-Majīd Sivasī, known by the pen name Şeyhī. ʿAbd al-Majīd Sivasī's commentary is in verse form and is found within the manuscript collection Garrett 418Y, numbered 78b-106b, at Princeton University Library. Sivasī's commentary, written in the *mefāilun fe'ilātun mefā'ilun fe'ilun* meter, consists of 781 verses. Of these, 772 are translations and commentaries of Jandī's 171-verse qasida. Nine are translations and commentaries of the Arabic verse added to the end of Jandī's qasida by Sivasī. ʿAbd al-Majīd Sivasī's Sharh Qasida al-Lamiyya, completed on May 9, 1636, is a mystical commentary adhering closely to the content of the source text. This work contains advice for Sufi travelers on the path of spiritual journey (sayr u sulūk). There has not been any research conducted on this work to date. This study first provides brief information about Muayyad Jandī, the author of the qasida and ʿAbd al-Majīd Sivasī, the commentator of the qasida. Then, the copy of the manuscript was introduced and the work evaluated in terms of aruz prosody. Finally, it is focused on the commentary method of the work and its content.

Anahtar Kelimeler Tasavvuf · Müeyyed Cendî · Abdülmecîd Sivâsî · kaside · şerh

Keywords Sufism · Muayyad Jandī · ʿAbd al-Majīd Sivasī · qasida · commentary

Atıf | Citation: Akdağ, Ahmet. "Müeyyed Cendî'nin Kasîde-i Lâmiyye'sine Abdülmecîd Sivâsî'nin Yazdığı Manzum Şerh". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi–Journal of Turkish Language and Literature* 65, no. 3 (2025): 708-733. https://doi.org/10.26650/TUDED2025-1640576

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Akdağ, A.

Sorumlu Yazar | Corresponding author: Ahmet Akdağ ahmetakdag4402@gmail.com

Extended Abstract

Ottoman authors translated and commented on numerous Arabic and Persian works in Turkish verse. One such verse commentary was produced by ʿAbd al-Majīd Sivasī. ʿAbd al-Majīd Sivasī commented in verse on the Qasida al-Lamiyya by Muayyad Jandī, a 13th-century author. Sivasī's work has not been previously discovered in the literature. The first commentary on Jandī's Qasida al-Lamiyya, a religious, ethical, and Sufi poem, was written by the author himself. Jandī commented on his qasida in Persian so that his Persian-speaking colleagues who did not know Arabic could benefit from it. To date, only the verse commentary by ʿAbd al-Majīd Sivasī has been identified as a Turkish translation and commentary on this qasida.

It is identified a copy of ʿAbd al-Majīd Sivasī's verse commentary on Muayyad Jandī's Qasida al-Lamiyya. This copy is found in the set of manuscripts Garrett 418Y, pages 78b-106b, in the Islamic Manuscripts Collection at Princeton University Library. There is no record of the copyist or the date of copying.

Muayyad Jandī's 171-verse poem was translated and commented on in Turkish by ʿAbd al-Majīd Sivasī using 772 verses. Additionally, an Arabic verse added to Jandī's poem by ʿAbd al-Majīd Sivasī was also translated and commented on Turkish using 9 verses. Therefore, the total number of Arabic verses in the work is 172, and the number of Turkish verses, which serve as translations and commentaries, is 781. Sharh Qasida al-Lamiyya, written in the *mefāilun fe'ilātun mefā'ilun fe'ilun* prosody, is not satisfying in terms of the aruz prosody. The work exhibits numerous prosodic mistakes and peculiarities, such as imāla, zihaf, using medd instead of connexion after a word ending in a long vowel followed by a word beginning with a vowel, and closing the first syllable with imāla instead of closing both syllables where the "fe'ilün" part ends with "fa'lün". These prosodic practices are also observed in other verse works of the author.

ʿAbd al-Majīd Sivasī first presented the original verse in its original language and then began his commentary. The first verse of the commentary section is a Turkish translation of the original verse, while the subsequent verses constitute the commentary. In general, each verse of the source text is translated and commented on Turkish using five verses, one for translation and four for commentary. However, the number of Turkish verses varies occasionally. While some of Jandī's verses are translated into Turkish with a single verse, others are commented on with up to 15 verses. There is no consistency in this regard. Furthermore, Sivasī provides explanations on the margins regarding specific words, phrases, hemistiches, or entire verses. In this respect, Sivasī's work can be characterized as an annotated verse commentary.

ʿAbd al-Majīd Sivasī's roles as a preacher, orator, and Sufi sheikh ensured that his works were full of religious and mystical concepts and symbolism. These characteristics, fundamental to his oeuvre, are also evident in his commentary titled Sharh Qasida al-Lamiyya. In this work, where he explicates Muayyad Jandī's qasida, Sivasī also reveals his Sufi perspectives. This is because a large part of the work consists of advice given by the spiritual guide (murshid) to the disciple (murid) or to the ascetic who has begun the path of spiritual journey (sayr u sulūk). Furthermore, the work emphasizes adhering to righteousness, engaging in virtuous deeds, abstaining from evil, envy, and ostentation, recognizing the transient nature of the world and acting accordingly, making use of one's lifespan judiciously, recognizing the significance of piety (taqwa), understanding the ephemeral nature of possessions and wealth and avoiding avarice, engaging in charitable giving (infaq), preparing for the afterlife in this world, recognizing the qualities of flawless beings (kamil), Gnostics (arif), and those who practice self-blame (melami) who guide individuals toward the right path, and adhering to their guidance, purging from the heart anything that hinders one's journey towards God, resisting the desires of the ego (nafs), distancing oneself from treacherous companions, remaining constantly engaged in remembrance (dhikr), acknowledging that God's essence has neither beginning nor end, understanding that the Quran is a reflection of God's truth, among other themes. ʿAbd al-Majīd Sivasī's Sufi identity permeates his works. Indeed, this commentary is also Sufistic in nature. Many fundamental concepts are employed in the work. In this respect, Sivasī's commentary deserves inclusion in the literature of Sufi poetic exegesis.

This study, by focusing on a previously unknown work by ʿAbd al-Majīd Sivasī, contributes to the author's biography and adds a new work to the literature of Turkish versified Sufi commentaries.

Giriş

Türklerin İslâm dinini kabul etmeye başladıktan sonra bu dinin kutsal kitabı *Kur'ân-ı Kerîm*'in mesajının geniş kitlelere ulaşmasını sağlamak amacıyla başlattıkları tercüme faaliyetleri, Arapçadan Türkçeye metin çevriminin ilk adımını teşkil etmiştir. Devamında hadis, fıkıh, esmâ-i hüsnâ, kelâm, akâid vb. dinî ilimlere dair eserlerin tercümesine başlanmıştır. İlk başlarda tercümeyle başlayan bu faaliyet, zamanla söz konusu eserlerin daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla şerhler yazılmasını beraberinde getirmiştir. Dinî eserlerin yanı sıra edebî eserler de Arapçadan Türkçeye tercüme ve şerh edilmiştir. Özellikle Ka'b bin Züheyr'in "Kasîde-i Bürde"si, İmruülkays'ın "Kasîde-i Muallaka"sı, İmâm Bûsîrî'nin "Kasîde-i Bürde" ile "Kasîde-i Mudariyye"si, Ebü'l-Feth Büstî'nin "Kasîde-i Nûniyye"si, İbnü'n-Nahvî'nin "Kasîde-i Münferice"si, Tantarânî'nin "Kasîde-i Tantarânî"si, Alî bin Osmân el-Ûşî'nin "Kasîde-i Emâlî"si ve İbnü'l-Fârız'ın "Kasîde-i Hamriyye"si en çok tercüme ve şerh edilen edebî eserlerdendir. Bazı Osmanlı müellifleri, Arapça dinî ve edebî eserleri manzum olarak şerh etmiştir. Özellikle dinî eserler, akılda kalıcılığı sağlamak amacıyla manzum olarak şerh edilmiştir. Kırk Hadis, Hz. Ali'nin sözleri ve Esmâ-i Hüsnâ şerhleri bu minvaldeki şerhlerdendir.

Osmanlı döneminde Arapça eserlerin yanı sıra Farsça eserler de manzum olarak şerh edilmiştir. Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî'nin *Mesnevî*'si ile Sa'dî'nin *Gülistân*'ı manzum olarak şerh edilen Farsça eserlerin başında gelir. Bu bağlamda Kemâl Paşazâde'nin "Kasîde-i Tantarânî"ye, Şücâüddîn İlyâs Saruhanî'nin Esmâ-i Hüsnâ'ya, Muînî'nin *Mesnevî*'ye, Cevrî'nin *Hall-i Tahkîkât* adıyla *Mesnevî*'ye ve *Aynü'l-Fuyûz* adıyla Yûsuf Sîneçâk'ın *Cezîre-i Mesnevî*'sine, İbrâhîm Bey'in *Mesnevî*'ye, Abdullâh Bosnevî'nin *Cezîre-i Mesnevî*'ye, Adnî Receb Dede'nin *Mesnevî*'ye, Rizâî mahlaslı Seyyid Hasan bin Abdurrahmân Aksarâyî'nin "Kasîde-i Bürde" ile *Gülistân*'a, Şeyh Ahmed Karahisârî'nin "Kasîde-i Emâlî" ile *Cevheretü't-Tevhîd* adlı esere yazdıkları şerhler, Arapça ve Farsçadan yapılan manzum şerhlerin misallerinden birkaçıdır.[1]

Arapça kasideler üzerine yazılan manzum şerhlerden birisi de Abdülmecîd Sivâsî'ye aittir. Abdülmecîd Sivâsî'nin 13. yüzyıl müelliflerinden Müeyyed Cendî'nin "Kasîde-i Lâmiyye"sini manzum olarak şerh ettiği eserine literatürde bugüne kadar tesadüf edilmemiştir. Dinî, ahlâki ve tasavvufi bir kaside olan "Kasîde-i Lâmiyye"nin ilk şerhi yine müellifin kendisine aittir. Cendî, Arapça bilmeyen Acem dostlarının bu kasideden istifade edebilmeleri için eserini Farsça olarak şerh etmiştir. Bu kasidenin Türkçe tercüme ve şerhi mahiyetinde ise şimdilik yalnızca Abdülmecîd Sivâsî'nin manzum şerhi tespit edilmiştir. Yurt içi ve yurt dışı yazma eser kütüphaneleri kataloglarının tamamlanmasıyla yeni tercüme veya şerhlerin ortaya çıkması muhtemeldir.

Bu çalışmada gerek klasik dönem eserlerinde gerek Tanzimat'tan bugüne kadarki eserlerde ismi zikredilmeyen Abdülmecîd Sivâsî'nin manzum "Kasîde-i Lâmiyye" şerhi üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda evvela kasidenin müellifi Müeyyed Cendî hakkında bilgi verilmiş ve müellifin eserleri zikredilmiştir. Akabinde metindeki birtakım karinelerden hareketle şârihin tespiti yapılmış ve hayatından kısaca bahsedilmiştir. Kaynak metnin müellifi ve şârihi hakkında bilgi verildikten sonra mevzubahis esere geçilmiştir. Bu kısımda eserin şimdilik mevcut tek nüshası tanıtılmış, eserdeki bazı aruz hataları ve hususiyetlerine değinilmiş, eserin şerh metodu hakkında bilgi verilmiş ve tasavvufi bir şerh olan bu eserin muhtevası belirli başlıklar altında sunulmuştur. Eserin dil özellikleri ve genel yapısını göstermesi amacıyla Cendî'nin kasidesinin ilk iki beyti ile IV. Murad'ın övgüsü mahiyetindeki son kısmı çalışmamızın sonunda ek olarak verilmiştir.

[1] Sadık Yazar, "Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği" (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2011), 67-68, Ulusal Tez Merkezi (287832).

1. Kasidenin Müellifi Müeyyed Cendî'ye Dair

Doğum tarihi bilinmeyen Cendî'nin tam adı Müeyyed bin Mahmûd bin Sâid bin Muhammed es-Sûfî şeklindedir.[2] Geçmişte Oğuz sınırları içerisinde yer alıp bugün bulunmayan tarihî Cend[3] şehrinde doğduğundan Cendî nisbesiyle anılmıştır. Onun "Kasîde-i Lâmiyye"sini manzum olarak şerh eden Abdülmecîd Sivâsî, Cendî nisbesine şu şekilde yer vermiştir:

> Sefer tedârikini gör yüri sen ey Cendî
> Seferlidür kamu halk oturagı itme hayâl[4]

Cendî'nin ailesi ve tasavvuf yoluna girişinden önceki hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Tasavvufa meyli ve intisabından sonraki hayatına dairse onun bazı eserlerinde birtakım bilgiler mevcuttur. Cendî, *Nefhatü'r-Rûh ve Tuhfetü'l-Fütûh* adlı eserinde tasavvuf yolunda ilerlemek için bir mürşide bağlanmak gerektiği fikrini dillendirdiğinde babası, dostları ve etrafındaki bilginlerin buna karşı çıktığını ancak kendisinin bu kararından dönmeyip hanımına bin dinar mehir ve babasına kendi mallarını bağışlayıp yola çıktığını dile getirir. Yolculuğunun ilk safhasında hac farizasını yerine getirmek için Kâbe'ye, ardından Sadreddîn Konevî'nin Konya'daki dergâhına intisap ettiğini bildirir. Söz konusu eserde Cendî, şeyhi vefat edene kadar 10 yıl onun hizmetinde bulunduğunu ifade etmiştir.[5] Sadreddîn Konevî'nin 673/1274 yılında vefat ettiği bilindiğine göre[6] Cendî'nin Konya'ya gelişinin 1264-5 yıllarına tekabül ettiği anlaşılmaktadır.

Konevî'nin vefatından sonra Müeyyed Cendî Bağdat'a gitmiştir. Bazı kaynaklarda onun, Konevî'nin halifesi sıfatıyla irşat faaliyetlerini gerçekleştirmek amacıyla Bağdat'a gittiği bildirilmişse de[7] bu hususu teyit edici malumat bulunmamaktadır. Bağdat'tayken İbnü'l-Arabî'nin *Mevâki'ü'n-Nücûm* adlı eserine bir şerh yazmıştır. Bağdat'ta bulunduğu sırada Mehdilik iddiasında bulunan bir kişinin iddiasına karşı çıktığı için bazı sıkıntılar yaşamıştır.[8]

Müeyyed Cendî, Bağdat'tan sonra o dönem Pervaneoğulları'nın hâkimiyetinde bulunan Sinop'a gitmiştir. *Nefhatü'r-Rûh ve Tuhfetü'l-Fütûh* adlı tasavvufi ve ahlâki eserini Sinop'tayken kaleme almıştır. Sinop'ta ne kadar kaldığı konusunda herhangi bir bilgi yoktur. Müellifin çeşitli eserlerindeki bilgilerden hareketle Konya, Bağdat ve Sinop'un yanı sıra Tebriz ve Kenger şehirlerinde de bir süre bulunduğu bilinmektedir.[9]

Müeyyed Cendî'nin vefat yeri ve tarihi tam olarak bilinmemektedir. Süleyman Uludağ, Cendî'nin vefatı için 691/1292 tarihini soru işaretiyle birlikte vermiştir.[10] Bağdatlı İsmail Paşa'nın *Hediyyetü'l-Ârifîn*'ininde müellifin 691/1292 yılından sonra vefat ettiği kaydedilmiştir.[11] Ayşe Mine Akar ise Cendî'nin *Şerhu Fusûsi'l-Hikem* adlı eserinin Süleymaniye Kütüphanesi Laleli 1417 numarada kayıtlı nüshasının sonundaki bir nottan hareketle müellifin 711/1312 yılında Tebriz'de vefat ettiğini dile getirmiştir.[12] Ancak kim tarafından eklendiği bilinmeyen bu notu teyit edici başka bir karine bulunmadığından Akar'ın verdiği bu tarihe de ihtiyatlı yaklaşılması gerektiği kanaatindeyiz.

Cendî'nin, eserlerinde bizzat kendisinin ismini zikrettiği bazı eserlerinin herhangi bir nüshası şimdiye

[2] Müeyyed Cendî, *Şerhu Kasîde-i Lâmiyye*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 4184/1, 6a.
[3] Tarihî bir şehir olan Cend'in coğrafi olarak bulunduğu konum, günümüzde Kazakistan sınırları içerisindeki Kazalinsk şehri yakınındaki Can Kala harabelerinin bulunduğu yere tekabül etmektedir. Söz konusu yer, Sirderya nehrinin yaklaşık 5 km uzaklığındadır. Bk. Kadir Şahin, "Cend Şehri ve Moğol Hâkimiyeti", *ANASAY 3 Aylık Ulusal Hakemli-Süreli Dergi*, no. 8 (2019): 44.
[4] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, Princeton Üniversitesi Kütüphanesi Garrett 418Y, 83a.
[5] Ayşe Mine Akar, "Müeyyed Cendî'nin Hayatı, Eserleri ve Ekberî Gelenekteki Yeri", *Eskiyeni*, no. 41 (2020): 708-709.
[6] Ekrem Demirli, "Sadreddin Konevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 35, (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008), 420.
[7] Süleyman Uludağ, "Cendî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 7, (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 361.
[8] İbrahim Kunt, "Konevî'nin Öğrencisi Müeyyidüddîn-i Cendî'nin Hayatı ve Eserleri", *II. Uluslararası Sadreddin Konevi Sempozyumu Bidirileri* içinde, ed. Hasan Yaşar (Konya: MEBKAM Yayınları, 2014), 161.
[9] Akar, "Müeyyed Cendî'nin Hayatı, Eserleri", 711.
[10] Uludağ, "Cendî", 361.
[11] Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-Ârifîn Esmâ'ü'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn* (Maarif Basımevi, 1955), II, 484.
[12] Akar, "Müeyyed Cendî'nin Hayatı, Eserleri", 711.

kadar tespit edilememiştir. Onun günümüze ulaşan eserlerinin adları şu şekildedir:[13] *Nefhatü'r-Rûh ve Tuhfetü'l-Fütûh*, *el-Kasîdetü'l-Lâmiyye*, *Şerhu Kasîde-i Lâmiyye*, *Zeylü Kasîde-i Lâmiyye*, *Risâle fi'l-Kazâ ve'l-Kader*, *Şerhu Fusûsi'l-Hikem*, *el-Kasîdetü'l-Gaybiyye*, *Nüktetü'l-Aşk*.

Müeyyed Cendî, *Fusûsü'l-Hikem*'in bilinen ilk tam şerhini kaleme alması yönüyle literatürde yer etmiş müelliflerdendir. Cendî'nin bu çalışmaya konu olan eseri ise *el-Kasîdetü'l-Lâmiyye*'sidir. Bu eserin iki nüshası mevcuttur. Bunlardan biri Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa 1375/3 numarada 54a-57a, diğeri ise Süleymaniye Kütüphanesi Laleli 3681/11 numarada 56a-70b sayfaları aralığında bulunmaktadır. Söz konusu kaside; Şehid Ali Paşa nüshasında 171, Laleli nüshasında ise 169'u Arapça biri Farsça olmak üzere 170 beyitten oluşmaktadır. Her iki nüshada da kasidenin telif tarihi hakkında herhangi bir kayıt düşülmemiştir. Kâtip Çelebi, bu kasidenin 691/1292 yılında kaleme alındığını dile getirmiştir.[14]

Cendî'nin "Kasîde-i Lâmiyye"si güzel ahlakı elde etme yolları üzerine kaleme alınmış tasavvufi ve ahlâki bir şiirdir. Cendî, daha sonra bu kasidesini Acem'deki dostlarının yararlanması amacıyla Sâhib-i Dîvân-ı Memâlik ünvanlı İlhanlı Devleti'nin vezirlerinden Ahmed bin Abdurrezzâk el-Hâlidî'ye[15] ithafen Farsça olarak şerh etmiştir. Ahmed bin Abdurrezzâk el-Hâlidî'nin Sâhib-i Divân-ı Memâlik unvanıyla İlhanlı Devleti'nde vezârete 1292 yılında getirildiği[16] bilindiğine göre Cendî'nin söz konusu Farsça şerhi bu tarihten sonra kaleme aldığı anlaşılmaktadır. Kâtip Çelebi, Cendî'nin kendi kasidesine yazdığı Farsça şerhi de eserinde anmıştır.[17] Cendî, Farsça şerhine bazı ilavelerde bulunmak amacıyla *Zeylü Kasîde-i Lâmiyye* adlı bir eser daha kaleme almıştır.[18]

2. Şârihin Kimliğine Dair Karineler

Cendî'nin "Kasîde-i Lâmiyye"sinin manzum şerhinde Arapça olarak verilip şerh edilen beyit sayısı 172'dir. Bu beyitlerden 171'i Cendî'ye ait kasidenin beyitleridir. Cendî'nin kasidesinin beyitlerinden sonra Şeyhî mahlaslı Arapça şu beyte yer verilmiştir:

دعا شيخي لظلّ الله خير دعا

سهم الى هدف المقصود وصال

Yukarıdaki Arapça beyit, şârih tarafından metne eklenmiş ve diğer Arapça beyitlerde takip edilen usul üzere tercüme ve şerh edilmiştir. Bu beytin tercüme ve şerhi mahiyetindeki şu beyitler, şârihin kimliğinin tespitinde önemli ipuçları içermektedir:

Kaçan ki Hân Murâd'a duâ ider Şeyhî

Du'âsı menziline ok gibi olur vassâl

[13] Cendî'nin eserleriyle alakalı daha önce yapılmış bazı çalışmalarda bilgi verildiği için burada yalnızca eserlerin isimlerinin zikriyle yetinilmiştir. Müellifin eserleri hakkında bilgi için bk. Akar, "Müeyyed Cendî'nin Hayatı, Eserleri", 712-716; Kunt, "Konevî'nin Öğrencisi Müeyyidüddîn-i Cendî'nin Hayatı ve Eserleri", 162-166; Uludağ, "Cendî", 361-362; Kadir Akbulut, "Müeyyidüddîn-i Cendî'nin Nüktetü'l-Aşk Adlı Mesnevisi" (Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, 2018), 14-20, Ulusal Tez Merkezi (509946).

[14] Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn (Kitapların ve İlimlerin İsimlerinden Şüphelerin Giderilmesi)* 3, çev. Rüştü Balcı. (Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007), 1228.

[15] Kaynaklarda Sadr-ı Cihân-ı Zencânî, Sadreddîn Ahmed Hâlid Zencânî, Sadreddîn Zencânî, Hâce Sadreddîn Ahmed el-Hâlidî ez-Zencânî vb. adlarla zikredilen bu kişi, İlhanlı Devleti'nin vezirlerindendir. Geyhatu Han zamanında 18 Kasım 1292'de Sâhib-i Dîvân-ı Memâlik unvanıyla İlhanlı Devleti'nin veziri olmuştur. Devlet hazinesini müsrifçe boşaltması, adaletsizliklerde bulunması, tebaanın parasını gasp etmesi, faizciliği ön plana çıkarması vb. olumsuzluklarla tanınan Sadreddîn Zencânî, Geyhatu Han'ın ölümünden sonra vezirlikten azledilmiştir. 4 Mayıs 1298'de Kutluk Şah tarafından idam edilmiştir. Aynı şekilde kardeşleri Kutbeddîn ve Zeyneddîn de idam edilmiştir. Bk. Safedî, *A'yânü'l-Asr ve A'vânü'n-Nasr* (Dârü'l-Fikri'l-Muâsır, 1998), 1, 265; Ankhbayar Danuu, "İlhanlı Devleti'nde Vezaret" (Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 2016), 194-217, Ulusal Tez Merkezi (430467).

[16] Danuu, "İlhanlı Devleti'nde Vezaret", 199.

[17] Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-Zünûn* 3, 1228.

[18] Cendî'nin kendi kasidesi üzerine yazdığı Farsça şerhi ile bu şerhe ilaveten kaleme aldığı *Zeylü Kasîde-i Lâmiyye*'nin ardışık olmak üzere tespit edilen nüshaları şu şekildedir: Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 4184/1-2, 1b-96a, 96b-115b; Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 4858/6-7, 46a-75a, 75a-80b; Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa 1262/5-6, 33a-61a, 61a-66b; Süleymaniye Kütüphanesi Şehid Ali Paşa 2735/5-6, 172a-184a, 184a-186b.

Hulûs-ıla idelüm Hân Murâd'a biz de duâ
Himâyeti kenefinde iderüz istizlâl

Ayâl-ile fukarâ sâye-i celâlinde
Huzûr u râhat iderler kamu nehâr u leyâl

Huzûr-ı kalb-ile Hak'dan iderüz istimdâd
Ki aña nusret ü izzet ide ebed ikbâl[19]

Yukarıda verilen beyitlerden hareketle şârihin adı veya mahlasının Şeyhî olduğu, övdüğü sultanın isminin de Sultan Murad olduğu anlaşılmaktadır. Eserin telifiyle ilgili 92a sayfasının kenarı ve ferâğ kaydı olmak üzere iki yerde tarih bildirilmiştir. Ferâğ kaydında eserin 3 Zilhicce 1045/9 Mayıs 1636 tarihinde tamamlandığı ifade edilmiştir. 92a sayfasında "مهما توحّد حقّ فيك منه به" mısraıyla başlayan beyitle alakalı sayfa kenarında geniş malumat verildikten sonra 17 Şaban 1045/26 Ocak 1636 kaydı düşülmüştür. Buna göre 26 Ocak 1636 tarihinde devam etmekte olan eserin yazım süreci yaklaşık 4 ay sonra 9 Mayıs 1636'da tamamlanmıştır. O hâlde 1636 yılında hayatta olup Şeyhî adı veya mahlasını kullanan bir kişi tarafından söz konusu şerhin yazıldığı ortaya çıkmaktadır. Yukarıdaki beyitlerde ifade edildiği üzere bu şerhin müellifi olan Şeyhî, aynı zamanda Sultan Murad'dan himaye de görmektedir. Burada ismi zikredilen Sultan Murad, 1623-1640 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin tahtında bulunan IV. Murad'dır.[20]

Hem eserin telif tarihi hem de IV. Murâd ile olan münasebeti göz önünde bulundurulduğunda Şeyhî mahlaslı şârihin Abdülmecîd Sivâsî olduğu anlaşılmaktadır. Bu hususu birkaç karineyle teyit etmek mümkündür: İlk karine, Abdülmecîd Sivâsî'nin mahlasının Şeyhî olup Cemâziyelâhir 1049/Ekim 1639'da vefat etmiş[21] olmasıdır ki bu tarih, şerhin yazılışından 3 sene sonrasına tekabül etmektedir. İkinci karine, Abdülmecîd Sivâsî'nin Müeyyed Cendî'nin şerh edilen kasidesi minvalinde Arapça veya Farsça başka şiirler üzerine de tercüme ve şerhler yazmış olmasıdır. Mevlânâ'nın on bir beyitten müteşekkil bir manzumesini *Şerh-i Kasîde-i Mîmiyye* adıyla şerh etmiş[22] ve İbnü'l-Fârız'ın "Kasîde-i Hamriyye"sini manzum olarak Türkçeye tercüme etmiştir.[23] Özellikle "Kasîde-i Hamriyye"yi manzum olarak tercüme etmesi, bu manzum şerhin de ona aidiyeti noktasındaki delilleri kuvvetlendirmektedir. Üçüncü karine, eserin sonlarında bulunan

Kaçan ki Hân Murâd'a duâ ider Şeyhî
Duâsı menziline ok gibi olur vassâl[24]

beytidir. Bu beyitte Şeyhî'nin, Sultan Murad için yaptığı duanın hedefine doğru hızla giden bir ok gibi hemen kabul edildiği ifade edilmiştir. Bu konuyla alakalı Mehmed Nazmî Efendi'den nakledilen bazı rivayetler söz konusudur. Rivayete göre IV. Murad; Sakarya şeyhi, Rumeli şeyhi ve Ahî-zâde Hüseyin Efendi'yi öldürttükten sonra kendi ifadesine göre on beş kere Abdülmecîd Sivâsî'yi de katletmeye niyetlenmiş ancak her seferinde bu niyetinden vazgeçmek zorunda kalmıştır. Yine bir gün onu öldürtmek amacıyla Beşiktaş'taki bahçesine çağırmış ve celladı da hazır bulundurmuştur. Abdülmecîd Sivâsî bahçeye geldiğinde IV. Murad'a "Benim pâdişâhım, Sivâsî duâcından ne zarar gördün ki katl murâd edersin? Gazab-ı ilâhîden korkmaz mısın? Allah vücûdunu hıfz eylesin, şimdi bir sâika nâzil olup bu kasrın bir tarafını yakup hedm idicek bir intibâh gelmez mi?"[25] hitabında bulunmuş ve akabinde gökte bulut ve şimşek emaresi yokken büyük bir gürültü koparak

[19] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 106a.
[20] Ziya Yılmazer, "Murad IV", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 31, (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020), 177.
[21] Cengiz Gündoğdu, *Bir Türk Mutasavvıfı Abdülmecîd Sivâsî (971/1563-1049/1639) Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri* (Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000), 40; 146.
[22] Gündoğdu, *Bir Türk Mutasavvıfı*, 241.
[23] Yusuf Yıldırım, "Abdülmecîd-i Sivasî'nin Manzum Kasîde-i Hamriyye Tercümesi", *İstem* 25, (2015): 151-175.
[24] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 106a.
[25] Osman Türer, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat -Halvetîlik Örneği- Hediyyetü'l-İhvân* (İnsan Yayınları, 2005), 416.

şiddetli bir fırtına çıkmıştır. Bunun üzerine IV. Murad, Abdülmecîd Sivâsî'den af dilemiş ve o olaydan sonra ona hürmet etmiş, çıkacağı seferler öncesinde makbul olduğu düşüncesiyle onun duasını almıştır.[26] Yukarıdaki beyitte şârihin duasının ön plana çıkarılmasının sebebi de büyük ihtimalle IV. Murâd ile yaşanan söz konusu hâdiselerden ileri gelmiştir. Dördüncü karine ise, *Şerhu Kasîde-i Lâmiyye* ile Abdülmecîd Sivâsî'nin *Dîvân*'ı mukayese edildiğinde Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait bazı dil özelliklerinin görülmesidir. Örneğin her iki eserde de "-dUr" bildirme ekinin vezin gereği "durur" şekli sıkça kullanılmıştır. Konuyla ilgili her iki eserden seçilen birkaç beyti şu şekilde misal getirmek mümkündür:

Tablo 1

"-dUr" bildirme ekinin vezin gereği "durur" şeklinde kullanımı

Şerhu Kasîde-i Lâmiyye	***Dîvân***
Sivâdan ol ki vücûdın idüp-**durur** hâlî	Şer'üñ **durur** mü'ebbed zâtuñ **durur** mü'eyyed
Hakîkatinden ider Hak tecellî bî-emsâl[27]	Yapduñ bana müşeyyed muhkem **durur** musavver[28]
Birüñ çü birligi sârî olup-**durur** kamuda	Bâg-ı gamda bülbülüz gülzâr **durur** eglencemiz
Kamu 'aded aña esmâ **durur** dahi eşkâl[29]	'Âşıkuz vakt-i seherde zârdur eglencemiz[30]
O nesne ki müteşekkel **durur** 'aded ile	Zikr-i cehrle eyledi telkîn
O vâhid oldıgına anda yok hafâ her hâl[31]	Bize andan kalup-**durur** âyîn[32]

"Onlar" ve "bunlar" zamirlerinin Eski Anadolu Türkçesi dönemi dil özelliği olan "olar" ve "bular" şeklindeki hâlleri onun eserlerinde ortak bir kullanım özelliğidir. Aşağıda bu hususla alakalı müellifin üç eserinden örnekler verilmiştir:

Tablo 2

"Onlar" ve "bunlar" zamirlerinin Eski Anadolu Türkçesi dönemi dil özelliği olan "olar" ve "bular" şeklinde kullanımı

Şerhu Kasîde-i Lâmiyye	***Şerh-i Kasîde-i Hamriyye***	***Dîvân***
Oları bil kamu ahkâm-ı şer'-i menzildür Bu dîn ikâmeti içün sudûr iden akvâl[33]	Ger teveccüh itse asker arzınuñ topragına Kurtula agulmuş olsa **olar**da zehr-i mâr[34]	**Olar** kim kendü özinden terkle bîgâne oldılar Hudâyıla elestden âşinâ olmış bulunmışlar[35]
Emânet ehli himâ-yı Hudâ'da ma'şerden Bu 'ilme nâ'il olup olmadı **olar** kavvâl[36]	Bir kabîlede añılsa mest olurdı ehli hep Kalmaya idi **olar**da 'âr u cürm ü zulm u târ[37]	Gam-ı zülf-i siyâhuñdan halâs olmayısar hergiz **Olar** kim bend-i zencîr-i belâ olmış bulunmışlar[38]
Bularda fâris olan 'ârifândur kamudan Semend-i himmet-ile kamusı bulur ikmâl[39]		Fakr u fahr işleridür gözleri tokdur **bular**uñ Kâni' olmak gelene ni'met-i dervîşândur[40]
Bularuñ 'ilmi bu kavmüñ 'ulûmı kışrı degül Ki kavl ile **bular** eyler biribirin ibtâl[41]		Kimi takvâ ile mevsûk kimi 'irfân ile ma'rûf Çeker vâsıl **bular**a yuf diyen bilmez bilen dimez[42]

[26] Türer, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat*, 415-418.
[27] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 90b.
[28] Alper Ay, "Abdülmecid Sivâsî Divanı (İnceleme-Metin)" (Yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2014), 164, Ulusal Tez Merkezi (382027).
[29] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 94b.
[30] Ay, "Abdülmecid Sivâsî Divanı", 219.
[31] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 95a.
[32] Ay, "Abdülmecid Sivâsî Divanı", 276.
[33] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 97a.
[34] Yıldırım, "Abdülmecîd-i Sivasî'nin Manzum Kasîde-i Hamriyye Tercümesi", 169.
[35] Ay, "Abdülmecid Sivâsî Divanı", 213.
[36] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 99a.
[37] Yıldırım, "Abdülmecîd-i Sivasî'nin Manzum Kasîde-i Hamriyye Tercümesi", 167.
[38] Ay, "Abdülmecid Sivâsî Divanı", 214.
[39] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 84a.
[40] Ay, "Abdülmecid Sivâsî Divanı", 206.
[41] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 97b.

Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait dil özelliklerinden emir ikinci teklik şahıs ekinin "-gıl, -gil" hâli ve zarf-fiil eklerinden "-UbAn" kullanımı gibi hususlar da onun eserlerinde karşılaşılan ortak dil kullanımlarındadır. Bu hususlarla alakalı şu beyitleri örnek vermek mümkündür:

Tablo 3

Emir 2. teklik şahıs ekinin "-gıl, -gil" ve zarf-fiil eklerinden "-UbAn" kullanımı

Şerhu Kasîde-i Lâmiyye	***Dîvân***
Göñül yüzin silegör gel sivâ gubârından	Şeyhiyâ vuslat dilerseñ gayrısın terk eyle**gil**
Anuñ ile yüri Hakk'a sen eyle**gil** ikbâl[43]	Rûh-ı Ahmed'dür tılısm-ı kenze miftâh-ı fütûh[44]
Mahall-i rıhlet olan dünyede rahîl içün	Gitmesün yanuñdan ey dil sâkî-i câm-ı zülâl
Ziyâde zâduñı gör**gil** sen ey ulü'l-a'mâl[45]	Eyle**gil** hum-hânede hıdmet ile kesb-i kemâl[46]
Muhib ki 'azm idesin bulasın vedâ' ile	Vech-i gınâ göster**üben** herkese
Kamuyı terk id**üben** gelmesün ki saña melâl[47]	Fakrı nihân eylemeyen bilmedi[48]

Beşinci karinemiz, Abdülmecîd Sivâsî'nin eserlerinde çok yaygın olarak karşılaşılan aruz tasarrufları veya hatalarıdır. Söz gelimi sonu "fe'ilün" ile biten tef'ilelerin "fa'lün" olduğu durumlarda her iki hecenin de kapalı olması gerekirken Sivâsî'nin hem *Şerhu Kasîde-i Lâmiyye*'si hem de *Dîvân*'ında fa' hecesinin imâle ile kapalı hâle getirildiği örnekler mevcuttur. Her iki eserden bu hususla alakalı aşağıda verilen beyitlerdeki "**sa**ña", "**a**cı", "**da**hi" ve "-**da** şek" kelimelerinde koyu olarak gösterilen hecelerin imâle ile kapalı hâle getirildiği görülmektedir:

Tablo 4

Sonu "fe'ilün" ile biten tef'ilelerin "fa'lün" olduğu durumlarda fa' hecesinin imale ile kapalı hâle getirilmesi

Şerhu Kasîde-i Lâmiyye	***Dîvân***
Hudâ ne virdi ise mâl-i dünyeden **sa**ña	Aç u çıplak da olursam dimezem ki **a**cı
Kamusını keremüñ ile eylegil icmâl[49]	Bes durur zülf-i siyâh gam-ı sa'âdet tâcı[50]
Tarîkatümdür anuñ zâhiri benüm **da**hi	Hâb u hurd ile betâlet ile bed yol**da** şek
Ki eyledi beni el-hak hakîkate îsâl[51]	'Ömri zâyi' geçürür âhir-i bed-fâl eyler[52]

Müellifin hem *Şerhu Kasîde-i Lâmiye* hem *Dîvân* hem de *Şerh-i Kasîde-i Hamriyye*'sinde birçok imâle ve zihaf hatası mevcuttur.

Altıncı ve son karinemiz, Abdülmecîd Sivâsî'nin şiirlerinde görülen edebî yönden zayıflığın bu manzum şerhte de söz konusu olmasıdır. Müellif, manzum eserlerinde tasavvuf konusundaki duygu, düşünce ve görüşlerini okuyucuya aktarmak gayesiyle edebî kaygıdan uzaklaşarak sade ve anlaşılır bir dil tercih etmiştir.[53] Müellifin "Kasîde-i Lâmiyye" üzerine yazdığı şerhi her ne kadar manzum olup aruz ölçüsüyle yazılmış olsa da edebî ve estetik yönden zayıftır. Şerh edilen kasidede doğru ve güzel ahlâkı elde etmenin yolları tasavvufi olarak ele alındığından şerhte de baştan sona kadar sade dille bir nasihat havası söz konusudur.

Yukarıda sıralanan hususlar, bu çalışmada ele alınan *Şerhu Kasîde-i Lâmiyye*'nin Abdülmecîd Sivâsî'ye ait olduğunu göstermektedir.

[42] Ay, "Abdülmecid Sivâsî Divanı", 216.
[43] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 79b.
[44] Ay, "Abdülmecid Sivâsî Divanı", 195.
[45] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 83b.
[46] Ay, "Abdülmecid Sivâsî Divanı", 239.
[47] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 87a.
[48] Ay, "Abdülmecid Sivâsî Divanı", 270.
[49] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 81b.
[50] Ay, "Abdülmecid Sivâsî Divanı", 269.
[51] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 103a.
[52] Ay, "Abdülmecid Sivâsî Divanı", 205.
[53] Gündoğdu, *Bir Türk Mutasavvıfı*, 203-206.

3. Şârih Abdülmecîd Sivâsî'ye Dair

1563'te Zile'de doğan Abdülmecîd Sivâsî, Sivas'a yerleştikten sonra şöhretinin artmasıyla Sivâsî nisbesiyle ünlenmiştir. Amcası Şemseddîn Sivâsî'nin tesiriyle iyi bir eğitim görmüş, özellikle fıkıh, tefsir, hadis gibi ilimlerde gıpta edilen bir şahsiyet olmuştur. Arapça ve Farsçayı o dillerde eser yazabilecek derecede iyi öğrenen Abdülmecîd Sivâsî, otuzlu yaşlarından itibaren tasavvufa yönelerek amcası Şemseddîn Sivâsî'nin tarikatına intisap etmiştir. Amcasının vefatından bir süre sonra ise postnişinliğe geçmiş ve Halvetiyye tarikatının Şemsiyye koluna bağlı Sivasiyye şubesini kurmuştur. Giderek artan şöhretinin sonucu olarak III. Mehmed tarafından İstanbul'a davet edilmiştir. İstanbul'da çeşitli camilerde vaizlik ve hatiplik görevlerinde bulunmuş, aynı zamanda irşat faaliyetlerini de sürdürmüştür. Özellikle Kadızâdelerle olan çekişmesi dolayısıyla onun ismi geniş kitlelerce duyulmuştur. III. Mehmed, I. Ahmed ve IV. Murad gibi Osmanlı padişahlarıyla yakınlık kurmuş, söz konusu padişahlar tarafından fikrine başvurulan ve duası istenen bir mutasavvıf olan Abdülmecîd Sivâsî, Cemâziyelâhir 1049/Ekim 1639'da İstanbul'da vefat etmiştir.[54]

Telif, tercüme ve şerh olmak üzere onlarca eser kaleme alan Abdülmecîd Sivâsî'nin[55] bugüne kadar kaynaklarda adı zikredilmeyen eserlerinden birisi Müeyyed Cendî'nin Arapça kasidesini manzum olarak şerh ettiği *Şerhu Kasîde-i Lâmiyye*'sidir. Tarafımızca yapılan araştırmalar sonucu Abdülmecîd Sivâsî'ye dair eserlerin hiçbirinde bu eserin adına rastlanılmamıştır. Bu çalışmayla müellifin söz konusu eseri literatüre kazandırılmıştır.

4. Şerhu Kasîde-i Lâmiyye

Müeyyed Cendî'nin 171 beyitten müteşekkil şiiri Abdülmecîd Sivâsî tarafından 772 beyitle Türkçeye tercüme ve şerh edilmiştir. Bunun yanı sıra Abdülmecîd Sivâsî tarafından Cendî'nin şiirine eklenen Arapça bir beyit de 9 beyitle Türkçeye tercüme ve şerh edilmiştir. Bu durumda eserdeki Arapça beyit sayısı 172 olup bu beyitlerin tercüme ve şerhleri mahiyetindeki Türkçe beyit sayısı ise 781'dir. Müeyyed Cendî'nin şiirinin dinî, tasavvufi ve ahlâki konular üzerine yazılmış olması Abdülmecîd Sivâsî'nin şerhinin de bu minvalde olmasını sağlamıştır. Abdülmecîd Sivâsî'nin özellikle vaizlik ve hatiplik görevlerinde bulunması, Halvetiyye tarikatına mensup olup bu tarikatın Şemsiyye kolunun Sivasiyye şubesini kurmasıyla gösterdiği mutasavvıf kişiliği, bu şerhinin tasavvufi olmasındaki âmillerdendir. Aşağıda *Şerhu Kasîde-i Lâmiyye*'nin nüsha tavsifi yapılmış, eserdeki bazı aruz hataları ve hususiyetleri üzerinde durulmuş, eserin şerh yöntemi ve muhtevası hakkında bilgi verilmiştir.

4.1. Nüsha Tavsifi

Abdülmecîd Sivâsî'nin Müeyyed Cendî'ye ait "Kasîde-i Lâmiyye" üzerine yazdığı manzum şerhin tarafımızca bir nüshası tespit edilmiştir. Söz konusu nüsha, Princeton Üniversitesi Kütüphanesi İslami El Yazmaları Garett 418Y numarada kayıtlı mecmuanın 78b-106b sayfaları aralığında bulunmaktadır. Nüshanın müstensihi ile istinsah tarihine dair nüshada herhangi bir kayıt mevcut değildir. Talik yazı çeşidiyle kaleme alınan nüshada varak numaraları sonradan eklenmiştir. 88. varaktan sonraki varak atlanmış, ondan bir sonraki varak 89 olarak numaralandırılmıştır. Çalışmamızda metinden yapılan alıntılarda atlanan sayfa da hesaba katıldığından söz konusu varaktan itibaren numaralarda fark oluşmuştur. Nüshada sayfa kenarlarında metindeki bir kelime, ibare, mısra veya beyit hakkında şârih tarafından zaman zaman açıklamalar yapılmıştır. Böylece şârih, manzum kısımda tam olarak izah edemediği hususları sayfa kenarında

[54] Gündoğdu, *Bir Türk Mutasavvıfı*, 39-146;

[55] Abdülmecîd Sivâsî'nin eserleri hakkında bilgi veren çalışmalar mevcut olduğundan tekrara düşmemek adına burada söz konusu eserlerin adlarına yer verilmemiştir. Onun eserleri ve haklarında bilgi için şu çalışmalara bk. Gündoğdu, Bir Türk Mutasavvıfı, 209-254; Ay, "Abdülmecid Sivâsî Divanı", 14-23; Recep Toparlı, *Abdulmecid Sivasî Divançesi* (Sivas Belediyesi Yayınları, 2015), 15-16; Seda Uysal Bozaslan, "Abdülmecid Sivasî'nin Şerh-i Cezîre-i Mesnevi'si (Metin-İnceleme) ve Yûsuf-ı Sîneçâk'ın Cezîre-i Mesnevi'sinin Türkçe Şerhleri (Karşılaştırma-Sadeleştirilmiş Ortak Metin" (Doktora tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2016), 15-30, Ulusal Tez Merkezi (450048); Mehtap Erdoğan, "Şeyhî, Abdülmecîd Sivasî", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, erişim 30 Ocak 2025, https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/seyhi-abdulmecid-sivasi.

etraflıca ele alma imkânı bulmuştur. Nüshanın ilk ve son sayfaları hariç her sayfasında 17 satır bulunmaktadır. Söz konusu mecmuada Abdülmecîd Sivâsî'nin şerhinin başladığı sayfaya herhangi bir başlık konulmamıştır. Mecmuanın girişinde "شرحا منظوما بالتركية للقصيدة المشهوره (Meşhur kasidenin Türkçe manzum şerhi)" ifadesiyle eserden bahsedilmiştir. Buna binaen çalışmamızda bu eser, *Şerhu Kasîde-i Lâmiyye* olarak adlandırılmıştır. Ferâğ kaydında eserin 3 Zilhicce 1045/9 Mayıs 1636 tarihinde tamamlandığı ifade edilmiştir.

Bahsedilen mecmuada *Şerhu Kasîde-i Lâmiyye*'nin yanı sıra başka eserler de mevcuttur. Mecmuanın 2b-52b sayfaları aralığında Abdülmecîd Sivâsî'nin 1011/1602 yılında Şâm'da Hz. Yahyâ Türbesi civarında dünyevi ilimlere vâkıf bir âlime cevap olarak yazdığı[56] nûn redifli Arapça kasideye Abdullâh Bosnevî tarafından *Cilâu Uyûni'l-Arâyisi'l-Muhaddara* adıyla yazılan Arapça şerh bulunmaktadır. Mecmuanın 53b-71a sayfaları aralığında Hz. Peygamber'in İsrâ gecesi Hz. Musa ile görüşmesi ve Hz. Musa'nın namazın elli vakitten beş vakte indirilmesine aracılık etmesi konusunu tasavvufi olarak ele alan Arapça bir eser yer almaktadır. Ferâğ kaydında bu eserin 22 Safer 1045/7 Ağustos 1635 tarihinde yazıldığı bilgisi verilmiştir. 72b-76b aralığında Rûm Suresi'nin 1 ve 2. ayetlerinin tefsiri ve IV. Murad'ın Acem seferlerini konu alan Arapça bir risâleye, 77a sayfasında ise bu eserin 4 Şevvâl 1044/23 Mart 1635 tarihinde tamamlandığı bildirilen bir münâcâta yer verilmiştir. Mecmuadaki *Şerhu Kasîde-i Lâmiyye* haricindeki diğer eserler Arapçadır. Mecmuadaki eserlerin tamamı talik yazı çeşidiyle olmak üzere aynı müstensih tarafından yazılmıştır.

4.2. Aruz Hususiyetleri

Abdülmecîd Sivâsî'nin *Şerhu Kasîde-i Lâmiyye*'si aruzun *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* vezniyle yazılmıştır. Abdülmecîd Sivâsî'nin diğer manzum eserlerinde olduğu gibi[57] bu eserinde de birçok aruz hatası ve aruzla ilgili tasarruflar söz konusudur. Aslında pek çok mutasavvıf şairin şiirlerinde bu durumla karşılaşmak mümkündür. Bunun temel sebebi mutasavvıf şairlerin şekil mükemmelliğinden ziyade muhtevaya önem vermeleridir. Bu tarz manzumelerde şiir bir araç olarak kullanılıp yârenlere verilmek istenen mesajın açık ve anlaşılır bir dille aktarılması ön plandadır. Dolayısıyla tercih edilen birçok kelime aruz bakımından bazı aksaklıkların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Şairin bu şiirinde de aynı sebepten bazı aruz hataları ve tasarrufları mevcuttur.

Türkçe kelimelerde uzun ünlü bulunmadığı için vezin gereği kısa/açık hecelerin uzun/kapalı hâle getirilmesi aruzda imâle-i maksûre ile sağlanır. Klasik Türk şiirinde genellikle Türkçe kelimelerin kök, gövde ve eklerinde, Arapça ve Farsça kelimelerin kısa ünlü ile biten heceleri ile bu kelimelere getirilen eklerde, izafet kesresi ve atıf vâvlarında imâle-i maksûreye başvurulmuştur. Ancak izâfet kesresi ile atıf vâvlarındaki imâleler genellikle bir kusur olarak değerlendirilmemiştir. Birçok aruz hatası barındırmasıyla aruz açısından başarılı bir eser olmayan *Şerhu Kasîde-i Lâmiyye*'de imâle-i maksûreye çok fazla başvurulduğu görülmektedir. Hatta imâle-i maksûreye başvurulmayan beyit neredeyse yoktur denilse daha doğru olur. Eserde başta "anı, aña, seni, saña, ile, dahi" vb. zamir, bağlaç ve edatlar olmak üzere birçok Türkçe ve bazen de Arapça ve Farsça kelimelerde imâle-i maksûre yapılmıştır. Aşağıdaki beyitte Arapça "felek" kelimesinin ilk hecesi, "ma'nî-i ehadiyyet" terkibinin izafet kesresi ve "ide" kelimesinin ikinci heceleri imâle-i maksûre ile uzun okunmuştur:

> Murâd mazhar-ı **fe**lek husûlidür tenden
> Ki ma'nî-**i** ehadiyyet zuhûr i**de** fi'l-hâl[58]

Konuya örnek teşkil etmesi adına aşağıdaki beyitlerde koyu olarak gösterilen heceler de imâle-i maksûre ile uzun/kapalı hâle getirilmiştir:

[56] Slobodan İliç, "Sivaslı Mutasavvıf Abdülmecid-i Sivasi'nin Kasidesi ve Abdullah Bosnevi'ye Ait Şerhi", *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri 2 (21-25 Mayıs 2007)* içinde, ed. Şeref Boyraz, (Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2007), 184.
[57] Müellifin diğer manzum eserlerindeki aruz hataları için bk. Toparlı, *Abdulmecid Sivasî Divançesi*, 20; Ay, "Abdülmecid Sivâsî Divanı", 31; Yıldırım, "Abdülmecîd-i Sivasî'nin Manzum Kasîde-i Hamriyye Tercümesi", 165.
[58] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 90a.

Hazîne-**i** mede**de** kalbü**ñi** idüp mahzen
'Ulûm-ı**la** hike**mi** anda eyle**di** inzâl[59]

Ki**şi** ki sûret-i Hakk **i**le olma**ya** bâlig
Tufeyl olma a**ña sa**ña ger o**la** nakkâl[60]

A**nı** ki hall ide re'**yi** zamâna 'akd idemez
A**nı** ki 'akd ide des**ti** bulınma**ya** hallâl[61]

Arapça, Farsça ve nadir olarak Türkçe kelimelerde kapalı bir hecenin bazı hususlardan ötürü biri kapalı, biri açık olmak üzere iki hece şeklinde okunmasına,[62] diğer bir deyişle bir hecenin bir buçuk hece olarak değerlendirilmesine aruzda imâle-i memdûde veya med adı verilmiştir. Medli bir kelimeden sonra ünlü ile başlayan bir kelime geldiğinde vasıl (ulama) yapılarak med ortadan kalkar. Ancak *Şerhu Kasîde-i Lâmiyye*'de bu durumun aksine birçok kullanım söz konusudur. Şair, ulama imkânına rağmen birçok medli kelimeyi bir buçuk hece okuyarak sapmada bulunmuştur. Aşağıdaki beyitlerde koyu olarak gösterilen medli hecelerde ulama imkânına rağmen vezin gereği ulama yapılmayıp bu hecelerin bir buçuk hece okunduğu görülmektedir:[63]

Mu'în-i **rûh** olup pes Mesîh'e ol mülhak
İ'ânet eyle aña gâlib olmaya deccâl[64]

Zikirde sırruñ-ıla gâyib ol ki tâ dehhâl
Hu**tûr** itmek-ile kalbe itmeye işgâl[65]

Hi**câb** içre tecellî ider ki fehm itmez
Hi**câb** ehli anı gözlerindedür isdâl[66]

Kamusınuñ dahi vezni sa**hîh** olmışdur
Ki ol gerek ise mikyâs ola vü ger mikyâl[67]

Her ne kadar Türkçe kelimelerde med yapılması hoş karşılanan bir durum olmasa da şairler bazen med yapmak zorunda kalmışlardır. *Şerhu Kasîde-i Lâmiyye*'nin aşağıdaki beytinde yer alan Türkçe "çıkar" kelimesinin ikinci hecesi de bu hususun misallerindendir:

Yık ol cidârı ki mahcûb-ı zulmetisin anuñ
Çı**kar** kenzini ahz itmesün anı hattâl[68]

Aruzda uzun/kapalı okunması gereken hecelerin kısa/açık okunmasına zihaf denilmiştir. Aruz literatüründe uzun okunması gereken hecelerin kısa okunması metnin edebî değerini düşüren zihaf çeşidi

[59] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 91b.
[60] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 98b.
[61] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 105b.
[62] Hasan Kaplan, "Mısrayı Aruza Uyduran Bir Şair: Zîver ve Şiirlerinde Aruz Tasarrufları", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Muhammed Nur DOĞAN Armağan Sayısı)* 2, (2019): 294.
[63] Konuya örnek teşkil etmesi adına burada yalnızca dört beyit misal getirilmiştir. Hâlbuki eserde bu kullanımın örneği birçok beyit mevcuttur.
[64] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 85b.
[65] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 91a.
[66] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 96b.
[67] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 100a.
[68] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 89b.

olarak addedilirken medli hecelerin med yapılmadan kısa okunması ve nispet î'si ile biten kelimelerin terkip oluşturduğunda sondaki nispet î'lerinin kısa okunması makbul görülen zihaflardandır.[69] *Şerhu Kasîde-i Lâmiyye*'de zihafın kusur olarak addedilen çeşidinin birçok örneği mevcuttur. Abdülmecîd Sivâsî'nin eserinde birçok zihaf hatasının olması onun aruz kullanmada başarılı olamadığının göstergesidir. Aşağıdaki beyitlerde koyu olarak gösterilen hecelerde makbul karşılanmayan ve şiirde bir kusur olarak görülen kapalı bir hecenin açık okunmasıyla meydana gelen zihaf çeşidi mevcuttur:

Yitürdüñ ek**ser ser**mâye-i bî-hayâtuñı bes
Anı gözet olasın şimdiden geri fa"âl[70]

Havâtırı tagıdursın ki menzil-i cem'den
'Arûz-ı dünyeye ki ol**dur** saña yemm-i kıtâl[71]

Şair, uzun ünlü ile biten birçok heceyi kısa okuyarak zihafa düşmüştür. Bu hususa şu beyitlerdeki kelimeleri misal getirmek mümkündür:

Hak'uñ vücûdına nisbet 'adem durur 'âlem
Vücûd-ı zâ**tî**si yokdur anı sen itme hayâl[72]

Bu 'âlemüñ suverinde o cûd-ıla sârî
Yâ cûdı bahri içinde suverdür itme cidâl[73]

Benem o himmete mâlik k'anuñla ekvânı
Terâ**zû** üzre çekerseñ görinmeye miskâl[74]

Telak**kî** idene Hak rahmetin ider ilkâ
Terak**kî** itse bulur ol fenâ vü izmihlâl[75]

Arapçada ayın (ع) ve hemze (ء) harfleri sessiz harftirler. Abdülmecîd Sivâsî, aşağıdaki beyitte geçen melce' kelimesinin ikinci hecesi hemze ile bittiğinden zihafa düşmüştür:

Ki inse mel**ce'** vü me'vâ olan kılâ' hıfzı
Çü 'akluñ oldı odur anda sâhib-i a'mâl[76]

Şairler, bazen son hecesinde zihaf yaptıkları kelimeyi kendisinden sonra gelen kelimeyle terkip oluşturarak zihafın olumsuz etkisini aza indirgemeye çalışmışlardır.[77] Abdülmecîd Sivâsî de zaman zaman bu uygulamaya başvurmuştur. Bu hususla alakalı şu beyitleri örnek göstermek mümkündür:

Kaçan ki zâtı ile bende ola ol fânî
Anı tecell**î**-i cem' ile Hakk ider ikmâl[78]

[69] Cihan Okuyucu ve Sadık Yazar, *Tuhfetü'l-İhvân XVI. Yüzyıldan Bir Kâtibin Sergüzeşti* (Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2020), 211.
[70] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 79b.
[71] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 79a.
[72] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 80a.
[73] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 80a.
[74] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 87b.
[75] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 93a.
[76] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 86a.
[77] Okuyucu ve Yazar, *Tuhfetü'l-İhvân*, 212.
[78] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 91b.

Aruz ilminde "vezin zaruretiyle esas harekesi sakin olan bir harfi, harekelendirme yoluyla hece eksikliğini gidermek veya kapalı heceyi açık heceye dönüştürerek ihtiyaç duyulan sayı veya nitelikte hece oluşturma[ya]"[79] tahrîk adı verilmiştir. Yani tek heceden oluşan bir kelimeye vezin gereği hece eklemek ya da bazı kelimeleri günlük konuşma dilindeki hâlleriyle şiirde kullanmaktır. *Şerhu Kasîde-i Lâmiyye*'de "vizr, ʿömr, zikr, emn, hasm, şibr, fikr, asl, şekl, ketm, keşf, bahr, kışr, kavl, fehm, ism ve hükm" kelimeleri veznin gerektirdiği bazı durumlarda "viz(i)r, 'öm(ü)r, zik(i)r, em(i)n, has(ı)m, şib(i)r, fik(i)r, as(ı)l, şek(i)l, ket(i)m, keş(i)f, bah(i)r, kış(ı)r, kav(i)l, feh(i)m, is(i)m ve hük(ü)m" şeklinde okunarak tahrîk yapılmıştır. Tahrîkin yanı sıra eserde vezin gereği hece sayısının azaltılması anlamındaki teskîn, şeddeli bir harfin şeddesiz okunması anlamındaki tahfîf ve kelimeden harfin eksiltilmesiyle meydana gelen tenkîs vb. aruz hususiyetlerinin misalleri de mevcuttur.

4.3. Şerh Yöntemi

Şerhu Kasîde-i Lâmiyye'de sırasıyla olmak üzere evvela Müeyyed Cendî'nin kasidesinin şerh edilecek beytinin orijinal dildeki hâline yer verilmiş ardından söz konusu beyit Türkçeye tercüme ve şerh edilmiştir. Türkçe kısımlardaki beyitlerden ilki Arapça beytin tercümesi, diğerleri ise beytin daha da genişletilmiş hâli olan şerhi şeklindedir. Bazen tercüme olan beyitle şerh beyitlerinde tekerrüre düşüldüğü görülmektedir. Söz gelimi kaynak metnin "واعقل عن الحقّ واغفل عن سواه ولا / تغفله رأسًا فبعض القوم اغفال" beyti

Hudâ'yı añla vü gayr-ı Hudâ'dan ol gâfil
Tagaffül eyleme ekser 'avâmdur igfâl[80]

şeklinde tercüme edildikten sonra gelen şerh mahiyetindeki

Hudâ'yı añla vü gayrıdan ol ebed gâfil
Tagaffül eyleme anı egerçi var igfâl[81]

beytinde birkaç kelime hariç gerisinin aynen tekrar edildiği görülmektedir. Bu minvalde eserde başka beyitler de söz konusudur.

Eserin büyük çoğunluğunda Arapça beyitler, biri tercüme dördü şerh olmak üzere beş Türkçe beyitle izah edilmiştir. Kaynak metnin 71 beyti bu usul üzere 5 beyitle Türkçeye tercüme ve şerh edilmiştir. Geriye kalan 101 beyitten 11'i 2, 33'ü 3, 28'i 4, 7'si 6, 5'i 7, 5'i 8, 2'si 9, 2'si 12, 1'i 13 ve 1'i de 15 beyitle Türkçeye tercüme ve şerh edilmiştir. 6 beyit ise yalnızca 1 beyitle Türkçeye tercüme edilmiştir.

Şârih, eserin sayfa kenarlarında beytin herhangi bir kelimesi, terkibi, mısraı veya tamamı hakkında bazen sarf ve nahiv kaideleri açısından açıklamalarda bazen de tasavvufi izahlarda bulunmuştur. Söz gelimi eserin 91a sayfasında Cendî'nin "وراقب الله ان ورد صفا وضفا" mısraındaki "ورد (vird)" kelimesinin hangi hareke ile okunması gerektiğine ve anlamının ne olduğuna dair sayfa kenarında şu açıklama yapılmıştır: "Vird kesr-i vâv ile mâ' ma'nâsınadur ve mevrid ve mecma' ma'nâsına dahi gelür." 95b'de ise metindeki

Suverde olmag-ıla bil şebîh ile emsâl
Zuhûr iden o vücûduñ hakında yok işkâl

beytinin tasavvufi izahı sayfa kenarında şu şekilde yapılmıştır: "Ya'nî suver-i mezâhirde bir vech ile misliyyet var ise ol suverde zâ[hir] ü mütecellî olan vücûd-ı vâhidüñ vahdetinde işkâl yokdur, vahdet üzere sâbitdür, suverüñ kesreti anuñ vahdetine kadh virmez." Bu yönüyle Abdülmecîd Sivâsî'nin manzum şerhini sayfa kenarındaki notlarla daha da genişletilmiş/detaylandırılmış bir şerh olarak tavsif etmek mümkündür.

[79] Mesut Bayram Düzenli ve Şahap Bulak, "Aruz Vezninin Türk Şiirine Tatbikinde Başvurulan İmlâ/Telaffuz Tasarrufları ve Mahiyetleri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, no. 43 (2018): 157.
[80] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 85a.
[81] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 85a.

Kaynak metnin bazı mısra ve beyitlerinin metin içindeki çevirilerine ilaveten sayfa kenarlarında ikinci bir çevirisine yer verildiği görülmektedir. Örneğin 94a'da kaynak metnin "تنوّعات ظهور النور اوجبها" mısraının metin içindeki "Zuhûr-ı nûr-ı tenevvu'larını mûceb olan" Türkçe çevirisine ek olarak sayfa kenarında "Tenevvu'-ıla o nûruñ zuhûrını mûceb" biçimindeki ikinci bir çevirisine daha yer verilmiştir. Bu hususta başka bir örnek de eserin 79a sayfasında mevcuttur. Kaynak metnin

ومن يفرق في الدنيا عزايمه
بجمع مال عليه الدهر يحتال

beyti metin içinde

O kes ki cem'-ile mâlı tagıtdı hâtırını
Hemîşe şâm u seher dehr olur aña muhtâl

şeklinde Türkçeye tercüme edilmiştir. Sayfa kenarında beytin ikinci bir çevirisi de şu şekilde yapılmıştır:

'Azâyimin o ki dünyâda cem'-i mâl-ıla
Tagıtdı şâm u seher dem olur aña muhtâl

Abdülmecîd Sivâsî, şerh edilen kasidenin sahibi Müeyyed Cendî'nin adını eserin bir beytinde doğrudan anmış, bir beyitte ise onu muhakkik ve kâmil bir kişi olarak zikretmiştir. Söz konusu iki beyit şu şekildedir:

Sefer tedârikini gör yüri sen ey Cendî
Seferlidür kamu halk oturagı itme hayâl[82]

Kasîde nâzımı şeyh-i muhakkik ü kâmil
Zamâne şâhına nush-ile sundı âb-ı zülâl[83]

Şerhin iki beytinde *Kur'ân-ı Kerîm*'den iktibas yapılmıştır. Bu iktibasların ilki,

Su'âl ider ise senden eger *felâ tenher*
Ki saña vâcib olur cûd eyleme ihmâl[84]

beytindeki "felâ tenher (...azarlama!)" ibaresi olup Duhâ Suresi 10. ayetten yapılmıştır. İkincisi ise,

Tarîküm ister-iseñ kim tarîk-i vahdetdür
Veyâ murâfakatüm *bi'l-guduvvi ve'l-âsâl*[85]

beytindeki Ra'd Suresi'nin 15. ayetinden alınan "bi'l-guduvvi ve'l-âsâl (sabah akşam ...)" ifadesidir.

4.4. Muhteva

Abdülmecîd Sivâsî'nin vaiz, hatip ve tarikat şeyhi olması, onun eserlerinin dinî ve tasavvufi kavram ve remizlerle donatılmasını sağlamıştır. Onun eserlerinin temel özelliği olan bu hususlar, *Şerhu Kasîde-i Lâmiyye* adlı eserinde de söz konusudur. Abdülmecîd Sivâsî, Müeyyed Cendî'nin kasidesini şerh ettiği bu eserinde tasavvufi görüşlerini de ortaya koymuştur. Zira eserin büyük bir kısmında bir mürşidden, müride veya seyr ü sülûka başlayan sâlike yapılan tavsiyeler söz konusudur. Bununla birlikte genel olarak eserde

[82] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 83a.
[83] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 86a.
[84] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 82a.
[85] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 88a.

işlenen konular şu şekildedir: doğruluktan ayrılmama, sâlih amellerde bulunma, haset ve gösterişten uzak durma, dünyanın geçici olduğunu bilip ona göre davranma, ömür sermayesini hesaplı kullanma, takvanın önemi, mal ve mülk gibi şeylerin geçici olduğunu bilip onlara tamah etmeme, mal ve mülkten infakta bulunma, ahiret azığının bu dünyada hazırlanması, insanı doğru yola sevk eden kâmiller, ârifler ve melâmetîlerin özellikleri ve bunlara tâbi olma, kalpte insanı Allah'a gitmekten alıkoyan her şeyin çıkarılması, nefsin isteklerine uymama, hain dostlardan uzak durma, daima zikirle meşgul olma, Allah'ın zatının ne başlangıcı ne de sonunun olduğu, Kur'ân'ın Cenab-ı Hakk'ın hakikatinin sureti olması vb.

Aşağıda *Şerhu Kasîde-i Lâmiyye*'nin muhtevasında belirgin olarak yer alan vahdet, mâ-sivâ, şeriat, tarikat, hakikat, tecelli, zikir, cem', sâlik gibi bazı tasavvufi terimlerin kullanıldığı beyitler ve kullanılış şekilleri üzerinde durulmuştur. Eserde bunların yanı sıra havf, recâ, fakr, velâyet, fenâ, bekâ, sır, heyûlâ, nefis, menzil, celâl, cemâl, fenâfillâh, mürşid, marifet, sufi, ârif vb. başka tasavvufi terimlere de yer verilmiştir. Ancak bütün terimlerin burada verilmesi çalışmamızın sınırlarını aşacağından şimdilik yalnızca yukarıda bahsedilen terimlerle yetinilmiş, geri kalan terimlerin kullanılış şekilleriyle ilgili hususiyetler başka bir çalışmaya bırakılmıştır.

4.4.1. Vahdet

Birlik, teklik anlamındaki vahdet kelimesi tasavvufta Allah'ın birliği, âlemdeki her şeyin Allah'ın birliğinin bir yansıması olduğu düşüncesini ifade eder.[86] Tasavvufun temel kavramlarından biri olan bu kelime, daha çok vahdet-i vücud tamlamasında karşımıza çıkar. Buna göre vücuda bürünmüş bütün varlıklar, aslında Allah'ın isim ve sıfatlarının birer tecellisidir. Yani gerçek varlık tektir. O da Cenab-ı Hak'tır. Cenab-ı Hak haricindeki her şey, onun tecellisinin yansımalarıdır. İbnü'l-Arabî tarafından belli bir sisteme oturtulan vahdet-i vücud düşüncesi, Osmanlı tasavvuf metinlerinin temel kavramlarındandır. Abdülmecîd Sivâsî'nin *Şerhu Kasîde-i Lâmiyye*'sinde vahdet-i vücud düşüncesine birçok beyitte yer verilmiştir.

Şârih, kulun özünün vahdetin merkezi olduğunu ifade etmiştir:

> Özüñ çü merkez-i vahdet durur niçün farka
> Rehâ gibi tolanursın ki agzuña düşe mâl[87]

Vahdet, Cenab-ı Hakk'ın hakikatinin delilidir. Onda iç ve dış, ayrılık ve kavuşma şeklinde bir ayrım yoktur:

> Hak'uñ hakîkati kim vahdet üzre sâbitdür
> Yok anda dâhil ü hâric dahi firâk u visâl[88]

Vahdet-i vücud düşüncesine göre bütün mevcudâta zatıyla tecelli eden Allah, vücudun mertebelerinde çeşitli suretlerde ortaya çıkar.[89] Aşağıdaki beyitte bu düşüncenin özetlendiği görülmektedir:

> Velîk vâhid olupdur kamu merâtibde
> Çü vahdeti ile sârî ki yok aña emsâl[90]

Şair, kalbin vahdet güzelliğini yansıtan bir ayna olduğu ve onun üzerine başka şeylerin hayal perdesinin çekilmemesi gerektiğini; Allah'ın vahdet denizine yönelenlerin gözünde, âlemlerin varlığının miskal kadar ağırlığı olmadığını; Allah'ın dışındaki bütün nakışların, onun vahdet denizinin dalgaları olduğunu ifade eder:

[86] Ali Öztürk, "XVI. Yüzyıl Halvetî Şiirinde Din ve Tasavvuf" (Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 2003), 291, Ulusal Tez Merkezi (127693).
[87] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 79a.
[88] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 93b.
[89] İbrahim Baz, "Amelî Tasavvufun Meseleleri", *Tasavvuf El Kitabı* içinde, ed. Kadir Özköse, (Grafiker Yayınları, 2016), 469.
[90] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 94b.

Cemâl-i vahdete meclâsın idegör kalbi
Hayâl-i gayr ile itme sütûrı sen isdâl[91]

Anuñ teveccühi yine çü bahr-i vahdetdür
'Avâlimüñ nazarında vücûdı yok miskâl[92]

Sivâ nukûşı kamu mevc-i bahr-i vahdetdür
Zuhûr ider ki nesîm-i kıdem ile eşkâl[93]

Abdülmecîd Sivâsî, vahdete erişmek için en doğru yolun dünyaya ve dünyalıklara takılmamaktan geçtiğini ve kendisinin yolunun da vahdet yolu olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

Harîm-i vahdete togrı tarîk isterseñ
Cihâna ehline bakma su gibi ol seyyâl[94]

Tarîküm ister-iseñ kim tarîk-i vahdetdür
Veyâ murâfakatüm *bi'l-guduvvi ve'l-âsâl*[95]

4.4.2. Mâ-sivâ

Mâ-sivâ, tasavvufi bir terim olarak Allah'tan başka her şey anlamına gelir. Yani evren, dünya, dünyaya ait her şey, insan, insana ait soyut veya somut her şey mâ-sivâdır. Her ne kadar Allah'tan başka her şey mâ-sivâ olarak adlandırılmış olsa da mutasavvıflar, mâ-sivânın Allah ile kul arasındaki perdeler mesâbesinde olduğunu ve tasavvuf yolcusunun bu perdeleri ortadan kaldırmakla hakikate ulaşabileceğini vurgulamışlardır.[96] Kulun mâ-sivâdan kurtulması için gönlünde Allah'tan başka hiçbir düşüncesinin kalmaması gerekir.

Şerhu Kasîde-i Lâmiyye'de kulun, kalbini mâ-sivâdan arındırması ve Cenab-ı Hakk'ı hakkıyla arzulayan kişilerin mâ-sivâya hiç bakmayıp doğrudan ona yönelmeleri gerektiği dile getirilmiştir:

Ki kalbüñi çekesin mâ-sivâ nukûşından
Sivâyı bilmeyesin hâlî Hak'dan ey vassâl[97]

Murâkıb-ı Hak olan mâ-sivâya hîç bakmaz
Ki hâlis ü kederinden Hak'a olur neyyâl[98]

Allah, kendi isim ve sıfatlarını mâ-sivâ perdeleriyle gizlemiştir. Bu perdenin arkasındaki hikmeti gören kul, mâ-sivâdan uzaklaşıp gerçek hakikatin idrakine varır. Şair, gözdeki örtülerin Allah'ın kâinattaki yansıması olan mâ-sivâyı görmeye engel teşkil ettiğini dile getirmiştir:

Mezâhir-i Hak olan mâ-sivâyı ger göresin
Komasa görmege ger Hakk'ı gözdeki esdâl[99]

[91] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 79a.
[92] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 88a.
[93] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 88a.
[94] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 88b.
[95] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 88a.
[96] Süleyman Uludağ, "Mâsivâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 28, (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003), 76.
[97] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 88a.
[98] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 91a.
[99] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 88a.

Abdülmecîd Sivâsî'ye göre sır yolunda Allah'ın sırrı en büyük rehberdir/delildir ve onda kulu inkâra götürecek mâ-sivâ yoktur:

Tarîk-i sırda Hudâ sırrıdur ki saña delîl
Yok anda münker-ile mâ-sivâ ki ide ızlâl[100]

4.4.3. Şeriat

Sözlük anlamı "açık yol, su kaynağı, kanun, doğru yol" olan şeriat, İslâm dininin temel kaidelerini ifade eder. Şeriat, Allah'ın peygamberler vasıtasıyla kullarına emrettiği veya yasakladığı söz, fiil ve hükümlerdir. Şeriat, insan hayatını düzene sokan değerler ve din yoludur. Cenab-ı Hak, şeriat yoluyla kullarına bir yol çizmiş ve kullar da bu yola göre hayatlarını belli bir düzene sokmuşlardır. Kısacası insanın ruhi, fizikî, zihnî bütün davranışlarını belli bir düzene sokan îmânî ve amelî özelliklerin bütününe şeriat denilmiştir.[101] Tasavvufun şeriat-tarikat-hakikat-marifet şeklindeki dört temel kapısından ilki şeriattir. Sâlik, şeriatle nefsini tezkiye eder.

Abdülmecîd Sivâsî, Hakk'a ulaşmak için şeriatin doğru yol olup kulu herhangi bir vasıta olmadan bâtına yani kalp gözüyle Allah'ın tecellisini görmeye ulaştırdığını; kendisinin, şeriat ilimlerinin varislerinden olduğunu ve Allah'ın şeriatiyle amel ettiğini ifade etmiştir:

Hak'a şerî'ati bildüñ ki togrı bir yoldur
Seni o vâsıtasuz bâtına ider îsâl[102]

Bizüz 'ulûm-ı şerî'at fünûnına vâris
Bizüz dahi Hak'a sırr ile eyleyen ikbâl[103]

Şerî'atuñ içi kim 'arşıdur o şâri'üñ
Benüm hakîkatüm oldur hem ol durur baña hâl[104]

4.4.4. Tarikat

Tasavvufa göre Allah'a ulaşmak için tutulan yola tarikat denmiştir. Tarikat, kulun kalbinin gafletten uyanmasıyla başlayıp nefsin bütün hevâlarından arınıp Allah'a vâsıl olmakla son bulur. Tarikatta temel hedef, seyr ü sülûk yolundaki kulun ahsen-i takvim mertebesine ulaşmasıdır.[105] Tasavvufun dört kapı esasının ikincisi tarikattir. Yani sâlik, şeriatten sonra tarikat kapısına vararak kalbi tasfiye eder.

Cenab-ı Hakk'ın zâtı, gönle tecelli eden bir sırdır. Sırra akılla erişilmesi imkânsızdır. Sırrı bilen Allah, dilediği kadarını kullarına bildirir.[106] Tarikati en lezzetli sırra benzeten Abdülmecîd Sivâsî, bu sırrın saklanması gerektiğini öğütler:

Git imdi sırr-ıla sırran sakın açılma dilâ
Tarîkat sırr-ı elezdür ki oldı bendeye hâl[107]

Tasavvufi metinlerinde dört kapı esasını teşkil eden şeriat-tarikat-hakikat-marifet kavramlarının tamamı veya bir kısmı zaman zaman birlikte kullanılmıştır. Abdülmecîd Sivâsî'nin aşağıdaki beytinde bu kavramlar-

[100] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 87b.
[101] Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarîkatlar* (Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1994), 308-309.
[102] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 101b.
[103] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 102b.
[104] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 103a.
[105] Eraydın, *Tasavvuf ve Tarîkatlar*, 312.
[106] Öztürk, "XVI. Yüzyıl Halvetî Şiirinde Din ve Tasavvuf", 285.
[107] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 89a.

dan tarikat ile hakikat bir arada kullanılmıştır. Şair, kendisinin bildirdiği tarikat ve hakikatin vasıflarının hak olduğu ve bunlardan gaflete düşmemek gerektiği nasihatinde bulunur:

Tarîkat-ile hakîkat ki saña vasf itdüm
Kamusı sıdk-ıla hakdur sen eyleme igfâl[108]

4.4.5. Hakikat

Tasavvufun dört kapı esasına göre sâlikin Allah'a ulaşmak için ulaşacağı üçüncü mertebe hakikattir. Bu mertebede kul, Cenab-ı Hakk'ın kudretini müşâhede ederek kendi varlığından sıyrılır ve Cenab-ı Hak'ta fani olur. Her şeyin, onun zâtının yansıması, zuhuru olduğunun farkına varır. Niyâzî-i Mısrî, şeriatle hakikati cevizin kabuğu ve içine benzetmiştir. Ona göre şeriat cevizin kabuğu, hakikat ise içidir. Cevizin içine ulaşabilmek için kabuğu kırmak gerekir. Buna göre şeriat, hakikatin koruyucusudur.[109]

Hakiki mal sahibinin kim olduğunun farkında olan hakikat ehline at sürüsü ve malın hiçbir faydası yoktur. Aynı zamanda malın azalmasının da ona bir zararı yoktur. İmkânı ne kadar sınırlı olsa da o, bekâ denizine kavuşma zevkine dalmıştır:

Ne hayl assı ider eşine ne hod emvâl
Ne hod zarar ider ehl-i hakîkate ıklâl[110]

Hakîkat ehli ki durmış hudûd-ı imkânı
Olur bekâ deñizinde garîk-i feyz-i visâl[111]

Allah dışındaki her şeyden kendini soyutlayan, her şeyde Allah'ın tecelli hakikatine ulaşır. Hakikat aynası parlak olan Allah'ın tecellisini perdesiz olarak görür:

Sivâdan ol ki vücûdın idüp-durur hâlî
Hakîkatinden ider Hak tecellî bî-emsâl

Kaçan hakîkati mir'âtı ola mücellâ
Tecellî eylese andan aña o bî-esdâl[112]

Allah'ın zatı hakikatte tektir ancak bazı gölgelerle kaplıdır. Onun hakikati vahdet ile kesin olarak ortaya konmuştur. Onda iç ve dış, ayrılık ve kavuşma diye bir ayrım yoktur:

Ki 'ayn-ı vâhidedür zât-ı Hak hakîkatde
Şu fen-ile neseb oldı hem aña sanki zılâl

Hak'uñ hakîkati kim vahdet üzre sâbitdür
Yok anda dâhil ü hâric dahi firâk u visâl[113]

Kur'ân, Allah'ın hakikatinin suretidir. Nitekim Allah, peygamberini onunla gönderdi. Hakikate talip olan ârifin, basiret gözüyle bakması gerekir:

[108] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 103b.
[109] Mustafa Aşkar, *Niyazî-i Mısrî ve Tasavvuf Anlayışı* (Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998), 277.
[110] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 78b.
[111] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 78b.
[112] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 90b.
[113] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 93b.

Hudâ hakîkatinüñ sûreti durur Kur'ân
Ki Hak resûlini itdi anuñ ile irsâl

Eger hakîkate tâlib iseñ sen ey 'ârif
Basîretüñ gözin açup sen eyleme igfâl[114]

4.4.6. Tecelli

Görünme, belirme, zuhur etme anlamlarına gelen tecelli kavramı tasavvufta Allah'ın zât ve sıfatlarının sâlikin gönlünde zuhur etmesidir. Rabbanî ve ruhanî olmak üzere ikiye ayrılır. Ruhanî tecellide varlık, gurur, kendini beğenmişlik gibi hususlar hâlen mevcut iken Rabbanî tecellide bunların tamamı ortadan kalkıp varlık, yokluğa döner. Allah, her an tecelli etmektedir. Ancak herkes bu tecelliyi göremez.[115] Ondan başkası tecellinin nasıl meydana geldiğini bilemez. Tecelli sırrına mazhar olanlar, Cenab-ı Hakk'ın âlemdeki varlığını müşâhede eder ve kalbini mâ-sivâdan temizler.

Abdülmecîd Sivâsî, Allah dışındaki her şeyden vazgeçmekle onun tecellisine mazhar olunacağını dile getirmiştir. Allah'ın dışındaki her şeyi geride bırakanlar ile hakikat aynası parlak olanlar, hiçbir örtü olmadan onun tecellisine mazhar olur:

Sivâdan eyle tahallî tecellî eyleye Hak
Tedennî eylese bulur tedellî ol muhtâl

Sivâdan ol ki vücûdın idüp-durur hâlî
Hakîkatinden ider Hak tecellî bî-emsâl

Kaçan hakîkati mir'âtı ola mücellâ
Tecellî eylese andan aña o bî-esdâl[116]

Tasavvuf literatüründe tecelli kavramı söz konusu olduğunda Kur'ân'da bildirilen, Allah'ın Tur Dağı'ndaki tecellisi olayı hatırlatılır. Abdülmecîd Sivâsî, Kur'ân'ın,

> Mûsâ, süreyi tamamlayıp ailesiyle yola çıkınca, Tûr tarafında bir ateş görmüş ve ailesine 'Siz burada kalın, ben bir ateş gördüm (oraya gidiyorum). Umarım oradan size bir haber ya da ısınmanız için ateşten bir kor getiririm' dedi. Mûsâ, ateşin yanına gelince, o mübarek yerdeki vadinin sağ tarafındaki ağaçtan şöyle seslenildi: Ey Mûsâ! Şüphesiz ben, evet, ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ım.[117]

ayetlerinde bildirilen Allah'ın ağaçta ateş şeklinde tecelli etmesi olayına telmihte bulunmuştur:

Şecerde işbu tecellî ki şekl-i nâr-ıladur
Pes imdi añla ki açıldı nâs-çün akfâl

Şecerde nârda itdi tecellî ol mûcid
Kelîmine ki o hazretden eyledi irsâl

Hak'uñ mezâhir-i eşyâda bil tecellîsi
Hemân şecerde tecellî durur bilâ-eşkâl[118]

[114] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 101a.
[115] Eraydın, *Tasavvuf ve Tarîkatlar*, 197-198.
[116] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 90b.
[117] *Kur'ân-ı Kerîm*, Kasas, 29-30.
[118] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 96a.

Cenab-ı Hakk'ın tecellisine mazhar olan kişi, Allah'ın birliğini müşâhede eder. Tecelli, onu varlıktan kurtarıp fenâya ulaştırır ve böylece Cenab-ı Allah'ın himayesine yükseltir:

Tecellîye olasın sen ki mazhar-ı kâmil
Ki sûret-i ehadiyyet togup ide icmâl[119]

'Urûc ider o himâ-yı Cenâb-ı Allâh'a
Virür tecellîsi aña fenâ vü izmihlâl[120]

Kulun dış görünüşü, iç görünüşünün aynasıdır. Bunların her ikisi de Cenab-ı Hakk'ı yansıtan aynalardır. Bu aynalara onun tecellisi yansımıştır:

Anuñ butûnı yüzi âyîne durur Hakk'a
Tecellî ider aña sûreti ile müte'âl

Yine butûna anuñ zâhiri durur mir'ât
Ki anuñ-ıla zuhûr eyler ol şehâ fi'l-hâl[121]

4.4.7. Zikir

Hatırlama, bir şeyi zihinde tutma, anma vb. anlamlara gelen zikir sözcüğü tasavvufta sâlikin daima Cenab-ı Hakk'ı anması, onun haricindeki her şeyi kalpten çıkarması demektir. Sâlikin, kendisini Allah'a götürmekten alıkoyacak dünyalıklara takılıp kalmaması için yapması gereken temel eylemlerden birisi zikirdir. Zikir sayesinde sâlikin zihni sürekli Allah ile meşgul olur. Zikrin dil, zihin, kalp ve ruh ile yapılanı olmak üzere dört çeşidi vardır.[122] Zikir, tasavvuf düşüncesinde sâlikin yapmakla mükellef olduğu temel eylemlerden birisidir.

Abdülmecîd Sivâsî, zâhidin/sâlikin zihninde canlandırdığı hayali; şeytana veya bir deve benzeterek onun gönülden çıkarılması gerektiğini aksi takdirde zâhidi/sâliki, Allah'ı zikretmekten alıkoyacağını ifade etmiştir. Eğer zikir esnasında zihinde bir hayal canlandırılacaksa o da Allah'ı müşâhede isteği olmalıdır:

Hayâl-i dîvini dilden çıkar sen ey zâhid
Hayâl zikr-i Hudâ'dan seni ider işgâl[123]

Zikir deminde şühûd-ı Hak'ı sen eyle hayâl
Hayâl bil feleginde tonup olur hayyâl[124]

Sâlik, o derece zikirle meşgul olmalı ki onun gönlünde Cenab-ı Hak'tan başka hiçbir şeye yer kalmamalıdır. Aynı zamanda nice günler zikirde bulunarak fikirden vazgeçmeli, öyle bir zikir yapmalı ki herhangi bir uzvu kesilse dahi hissetmemeli, zikir yolunda dosdoğru yürümeli ve kimse onu yolundan alıkoymamalıdır:

Müdâm ol niçe günler o deñli sen zikre
Ki gâyib olasın anda fikirden ey vassâl

[119] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 92a.
[120] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 93a.
[121] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 102b.
[122] Mehmet Kasım Özgen, "Tasavvuf Felsefesinde Zikir Kavramı", *ANEMON Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1, no. 2 (2013): 219-220.
[123] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 85a.
[124] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 85a.

Ki zikr-i Hak'da yüri şöylece sen ol gâyib
Ki 'uzvı tuymayasın ger keser ise fassâl

Tarîk-i zikriye togrı yüri sen ey sûfî
Sakın tarîküñi kat' itmesün senüñ dehhâl

Zikirde sırruñ-ıla gâyib ol ki tâ dehhâl
Hutûr itmek-ile kalbe itmeye işgâl[125]

Tasavvuf yolcusu, gönüldeki Allah sırrına zikirle ulaşabilir. Bu zikirden kaçınan ve onu inkâr eden kişiler olsa da sâlik zikirle Allah'a vâsıl olur:

Göñülde sırr-ı Hak'a zikr-ile sen ulaşıgör
Bu zikre münkir olan ger bulursa dahi zevâl[126]

4.4.8. Cem'

Sözlük anlamı toplamak, bir araya getirmek olan cem', tasavvufta görünen bütün varlıkların tek ve mutlak varlığın birer işareti olduğunun farkına varıldığı mertebedir. Bu mertebede sâlik, kendisiyle birlikte bütün varlıkların mevcudiyetinin Allah ile kâim olduğunun farkına varır.[127]

Abdülmecîd Sivâsî, Allah'a bütün insanları cem' makamına ulaştırması ve feyziyle eksikliklerini gidermesi niyazında bulunmuştur. Fani olan kul, bütün varlığıyla kullukta bulunursa Cenab-ı Hak, onu cem' mertebesinin tecellisiyle kemâle ulaştırır:

Makâm-ı cem'e kamusını eyleseñ irşâd
Buları feyzüñ-ile hem ger idesin ikmâl[128]

Kaçan ki zâtı ile bende ola ol fânî
Anı tecellî-i cem' ile Hakk ider ikmâl[129]

4.4.9. Sâlik

Tasavvufta bir tarikata girerek o tarikat yolunda ilerleyen kişiye sâlik adı verilmiştir. Sâlik, ilimden ziyade yaptıklarıyla yani hâliyle tasavvuf yolunda ilerleyişine devam eder.[130] Abdülmecîd Sivâsî, sâlikin sâlih amel sahibi olması gerektiği ve bu amelin onu Allah'a ve kemâle ulaştıracağı kanatindedir:

'Amel ki sâlih ola sâliküñ odur mâlı
Likâ-yı rabbe sebebdür anı kıl isti'mâl[131]

'Amel ki sâlih ola sâliki ider ıs'âd
Bu neş'ede 'amel ile bulur kişi ikmâl[132]

Sâlik, tasavvuf yolunda Cenab-ı Hakk'ın feyziyle yol alır. Onun varlığı, ârif kişinin eksikliklerini dahi tamamlar:

[125] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 91a.
[126] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 91b.
[127] Eraydın, *Tasavvuf ve Tarîkatlar*, 191.
[128] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 79b.
[129] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 91b.
[130] Kaplan Üstüner, "Divan Şiirinde Tasavvuf (14.-15. Yüzyıllar)" (Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, 2007), 497, Ulusal Tez Merkezi (206727).
[131] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 79b.
[132] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 104a.

Hak'uñ ifâzası ile tarîk alur sâlik
Anuñ vücûdı ider 'ârifi dahi ikmâl[133]

Allah'a giden hak yolda sâlik için en önemli şart, huzur yani Allah'ın varlığının her şeyi kapladığının fark edildiği mertebedir. Hâl sahipleri onunla yol alırlar:

Çü şart olan reh-i hakda huzûr-ı sâlikdür
Anuñ ile yol alupdur şehâ ulü'l-ahvâl[134]

Şerhu Kasîde-i Lâmiyye'de yukarıdaki terimlerin yanı sıra havf, recâ, fakr, velâyet, fenâ, bekâ, sır, heyûlâ, nefis, menzil, celâl, cemâl, fenâfillâh, mürşid, marifet, sûfî, ârif vb. tasavvufi kavramlara da yer verilmiştir.[135]

Sonuç

Bu çalışmada Princeton Üniversitesi Kütüphanesi İslami El Yazmaları Garett 418Y numarada kayıtlı mecmuanın 78b-106b sayfaları aralığındaki manzum bir eser ele alınmıştır. Söz konusu eser, Müeyyed Cendî'nin 171 beyitlik ahlâki, dinî ve tasavvufi bir kasidesinin Abdülmecîd Sivâsî tarafından yapılan manzum şerhidir. Abdülmecîd Sivâsî'nin bu şerhine şimdiye kadar literatürde yer verilmemiştir. Eserde Abdülmecîd Sivâsî'nin ismi doğrudan zikredilmeyip Şeyhî şeklindeki mahlasına yer verilmiştir. Çalışmamızda eserdeki Şeyhî mahlası, eserin telif tarihi, eserde övülen padişah ve söz konusu padişahla yaşanmış bazı olayları hatırlatan ifadeler, bazı üslup özellikleri ve aruz kullanımları gibi karineler göz önünde bulundurularak şârihin Abdülmecîd Sivâsî olduğu delillendirilmiştir. Böylece metin incelemelerinde karinelerin önemine de dikkat çekilmiştir.

Abdülmecîd Sivâsî, Müeyyed Cendî'nin kasidesini 772 beyitle Türkçeye tercüme ve şerh etmiştir. Buna ilaveten kendisine ait Arapça bir beyte de yer vermiş ve bu beyti ise 9 beyitle şerh etmiştir. Böylece ele alınan eser, 172 Arapça ve 781 Türkçe beyit içermektedir. Aruzun *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* vezniyle yazılan *Şerhu Kasîde-i Lâmiyye*, aruz açısından başarılı değildir. Eserde imâle, zihaf, medli kelimeden sonra ünlüyle başlayan bir kelime olmasına rağmen ulama yapılmayıp med yapılması, fe'ilün tef'ilesinin sonunun fa'lün ile bittiği yerlerde her iki hecenin kapalı olması gerekirken birinci hecenin imâle ile kapatılması vb. birçok aruz hatası ve hususiyeti söz konusudur. Aruzla ilgili bu tasarruflar, müellifin diğer manzum eserlerinde de görülmektedir.

Şârih, şerh edeceği beytin evvela orijinal dildeki hâline yer vermiş, ardından beyti şerh etmeye başlamıştır. Şerh kısmındaki ilk beyit, orijinal beytin Türkçe çevirisi diğer beyitler ise şerhi mahiyetindedir. Eserin genelinde 1'i tercüme 4'ü şerh olmak üzere kaynak metnin beyitlerinin 5 beyitle Türkçeye tercüme ve şerh edildiği görülmektedir. Ancak Türkçe beyit sayıları, zaman zaman farklılık arz etmiştir. Cendî'nin bazı beyitleri yalnızca tek beyitle Türkçeye tercüme edilmişken 15 beyitle şerh edilenler de vardır. Bu konuda birlik sağlanmamıştır. Ayrıca Abdülmecîd Sivâsî, eserin sayfa kenarlarında beyitlerdeki herhangi bir kelime veya ibare ya da beytin bir mısraı veya tamamı hakkında da bazı açıklamalarda bulunmuştur. Bu yönüyle Abdülmecîd Sivâsî'nin eserini notlandırılmış manzum bir şerh şeklinde tavsif etmek mümkündür.

Hem Müeyyed Cendî'nin kasidesinin hem de Abdülmecîd Sivâsî'nin şerhinin konusu din, ahlak ve tasavvuftur. Abdülmecîd Sivâsî'nin mutasavvıf kişiliği eserlerine de sirayet etmiştir. Nitekim bu şerhi de tasavvufi bir şerhtir. Eserde tasavvufun temel kavramlarından birçoğu kullanılmıştır. Bu yönüyle Abdülmecîd Sivâsî'nin şerhinin tasavvufi şiir şerhleri literatürüne eklenmesi gerekmektedir.

[133] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 87b.
[134] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 79a.
[135] Bütün kavramların incelemesi çalışmamızın sınırlarını aşacağından şimdilik bu kavramlarla iktifa edilmiştir. Eserin daha detaylı muhteva analizi başka bir çalışmada ele alınacaktır.

Bu çalışmayla Abdülmecîd Sivâsî'nin bugüne kadar bilinmeyen bir eseri üzerinde durularak hem müellifin biyografisine katkıda bulunulmuş hem de Türkçe manzum ve tasavvufi şerh literatürüne yeni bir eser eklenmiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri / Author Details
Ahmet Akdağ (Doç. Dr.)
[1] Sinop Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Sinop, Türkiye
0000-0001-7895-1293 ahmetakdag4402@gmail.com

Kaynakça | References

Abdülmecîd Sivâsî. *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*. Princeton Üniversitesi Kütüphanesi, Garrett 418Y.

Akar, Ayşe Mine. "Müeyyed Cendî'nin Hayatı, Eserleri ve Ekberî Gelenekteki Yeri". *Eskiyeni*, no. 41 (2020): 703-730. https://dergipark.org.tr/tr/pub/eskiyeni/article/759827

Aşkar, Mustafa. *Niyazî-i Mısrî ve Tasavvuf Anlayışı*. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.

Ay, Alper. "Abdülmecid Sivâsî Divanı (İnceleme-Metin)". Yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2014. Ulusal Tez Merkezi (382027).

Bağdatlı İsmail Paşa. *Hediyyetü'l-Ârifîn Esmâ'ü'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn.* Maarif Basımevi, 1955.

Baz, İbrahim. "Amelî Tasavvufun Meseleleri", *Tasavvuf El Kitabı* içinde, ed. Kadir Özköse. Grafiker Yayınları, 2016.

Danuu, Ankhbayar. "İlhanlı Devleti'nde Vezaret". Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 2016. Ulusal Tez Merkezi (430467).

Demirli, Ekrem. "Sadreddin Konevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 35: 420-425. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008.

Düzenli, Mesut Bayram ve Şahap Bulak. "Aruz Vezninin Türk Şiirine Tatbikinde Başvurulan İmlâ/Telaffuz Tasarrufları ve Mahiyetleri". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, no. 43 (2018): 145-171. https://dergipark.org.tr/tr/pub/sutad/issue/38506/447273

Eraydın, Selçuk. *Tasavvuf ve Tarîkatlar*. Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1994.

Gündoğdu, Cengiz. *Bir Türk Mutasavvıfı Abdülmecîd Sivâsî (971/1563-1049/1639) Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.

İliç, Slobodan. "Sivaslı Mutasavvıf Abdülmecid-i Sivasi'nin Kasidesi ve Abdullah Bosnevi'ye Ait Şerhi", *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri (21-25 Mayıs 2007)* içinde, ed. Şeref Boyraz. Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2007.

Kaplan, Hasan. "Mısrayı Aruza Uyduran Bir Şair: Zîver ve Şiirlerinde Aruz Tasarrufları", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi (Prof. Dr. Muhammed Nur DOĞAN Armağan Sayısı)* 2, (2019): 279-311. https://dergipark.org.tr/tr/pub/estad/issue/43513/525157

Kâtip Çelebi. *Keşfü'z-Zünûn an Esâmi'l-Kütübi ve'l-Fünûn (Kitapların ve İlimlerin İsimlerinden Şüphelerin Giderilmesi).* çev. Rüştü Balcı. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2007.

Kunt, İbrahim. "Konevî'nin Öğrencisi Müeyyidüddîn-i Cendî'nin Hayatı ve Eserleri". *II. Uluslararası Sadreddin Konevi Sempozyumu Bidirileri* içinde, ed. Hasan Yaşar. MEBKAM Yayınları, 2014.

Müeyyed Cendî. *Şerhu Kasîde-i Lâmiyye*. Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya 4184/1.

Okuyucu, Cihan ve Sadık Yazar. *Tuhfetü'l-İhvân XVI. Yüzyıldan Bir Kâtibin Sergüzeşti*. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2020.

Özgen, Mehmet Kasım. "Tasavvuf Felsefesinde Zikir Kavramı". *ANEMON Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1, no. 2 (2013): 215-227. https://dergipark.org.tr/tr/pub/anemon/issue/1834/22355

Öztürk, Ali. "XVI. Yüzyıl Halvetî Şiirinde Din ve Tasavvuf". Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, 2003. Ulusal Tez Merkezi (127693).

Safedî. *A'yânü'l-Asr ve A'vânü'n-Nasr.* Dârü'l-Fikri'l-Muâsır, 1998.

Şahin, Kadir. "Cend Şehri ve Moğol Hâkimiyeti". *ANASAY 3 Aylık Ulusal Hakemli-Süreli Dergi*, no. 8 (2019): 43-72. https://dergipark.org.tr/tr/pub/anasay/issue/45402/556160

Türer, Osman. *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat -Halvetîlik Örneği- Hediyyetü'l-İhvân*. İnsan Yayınları, 2005.

Uludağ, Süleyman. "Cendî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 7: 361-362. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.

Uludağ, Süleyman. "Mâsivâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28: 76. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.

Üstüner, Kaplan. "Divan Şiirinde Tasavvuf (14.-15. Yüzyıllar)". Doktora tezi, Gazi Üniversitesi, 2007. Ulusal Tez Merkezi (206727).

Yazar, Sadık. "Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği". Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, 2011. Ulusal Tez Merkezi (287832).

Yıldırım, Yusuf. "Abdülmecîd-i Sivasî'nin Manzum Kasîde-i Hamriyye Tercümesi". *İstem* 25, (2015): 151-175. https://dergipark.org.tr/tr/pub/istem/issue/26552/279620

Yılmazer, Ziya. "Murad IV", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31: 177-183. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.

Ekler | Appendices

Ek 1: Müeyyed Cendî'nin Kasidesinin İlk İki Beytinin Şerhi

لا الخيل ينفع اهليها ولا المال
ولا يضرّ ذوى التحقيق اقلال
[*Mefâʿilün feʿilâtün mefâʿilün feʿilün*]

Ne ḫayl aṣṣı ider eşine ne ḫod emvāl
Ne ḫod żarar ider ehl-i ḥaḳīḳate ıḳlāl

Şücāʿ-ı aḳraʿ olur ehl-i dünyeye emvāl
Gelüpdür bunuñ üzere ki vaḥy-ile irsāl

Bahādırı bu ṭarīḳüñ fenā virür ḳamuya
İder beḳā kenefinde rıżā ile idlāl

Ḥaḳīḳat ehli ki durmış ḥudūd-ı imkānı
Olur beḳā deñizinde ġarīḳ-i feyż-i viṣāl

Gelürse sāḥil-i farḳa yine eger evhām
ʿAmel ider anı kim ola aña farż u ḥelāl

يا من تسامي باثواب له قشب
اسمي لي اليوم من برديك اسمال

Yeñi libāsuñ-ıla ṣatma ʿizz ü istiġnā
O ḥüllelerden eyüdür baña bugün esmāl

Libās-ı faḳr-ıla zeyn it vücūduñı bugün
Gider libās-ı hevāyī ider seni ıżlāl

Libās-ı nefs ü hevādur ṣaḳın libās-ı cedīd
Libāsuñ eskisi durur şiʿār-ı ehl-i kemāl

Bedende köhnesi ṣevbüñ libās-ı taḳvādur
Vücūdınuñ ider ʿārif fenāsına timṣāl

Ġınā vü faḳrını ʿārif ururse ger vezne
İder bu vech-ile ol faż-ı faḳra istidlāl[136]

[136] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 78b.

Ek 2: Abdülmecîd Sivâsî'nin Cendî'nin Kasidesinin Sonuna İlave Ettiği Arapça Beytin Şerhi

دعا شيخي لظلّ الله خير دعا
سهم الى هدف المقصود وصال

Ḳaçan ki Ḫān Murād'a duʿā ider Şeyḫī
Duʿāsı menziline oḳ gibi olur vaṣṣāl

Ḫulūṣ-ıla idelüm Ḫān Murād'a biz de duʿā
Ḥimāyeti kenefinde iderüz istiẓlāl

ʿAyāl-ile fuḳarā sāye-i celālinde
Ḥużūr u rāḥat iderler ḳamu nehār u leyāl

Ḥużūr-ı ḳalb-ile Ḥaḳ'dan iderüz istimdād
Ki aña nuṣret ü ʿizzet ide ebed iḳbāl

Ḫudā cemāline āyīne eyleye ḳalbin
Ḥaḳāyıḳuñ aña keşfin ide daḫi icmāl

Tecellī ile iḥāṭa ide anı envār
Ki ceẕb ide anı Ḥaḳ tā sürādıḳāt-ı celāl

İḥāṭa eyleye ḳalbin maʿārif-i Allāh
Umūr-ı salṭanatı bī-ḥicāb ide ifḍāl

Muʿīni nāṣırı Ḥaḳ ola dāyimā anuñ
Ḳamu umūrını ḥall ide cümleye ḥallāl

Ḥaḳ'uñ velāyeti ẓıllında ola ʿiṣmetde
Velāyet ehli ide ẓıllı içre istiẓlāl[137]

[137] Abdülmecîd Sivâsî, *Şerh-i Kasîde-i Lâmiyye*, 106a-106b.